ТАЄМНА АСАМБЛЕЯ ФАН-КЛУБУ "МИКОЛА ГОГОЛЬ"

Повість-фентезі

— От так штука, панове-добродії!

— І не кажіть, мосьпане! Це не просто штука, а — ціла штукерія!

З підслуханої розмови двох добродіїв у 19-му столітті.

— Анекдот! — додав інший добродій, але вже століттям пізніше.

"… Нехай тим часом вони собі збираються й крадькома, — перше буде тайно, а потім буде явно".

Леся УКРАЇНКА.

… А ЗАПОВІТ НАПИСАВ ПІД ВРАЖЕННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ КАЗОК?

Дещиця замість передмови

… Коли року 1931-го, через 79 років по смерті Миколи Гоголя у Москві перезахоронюватимуть його прах — із Свято-Данилівського монастиря (це пристанище ченців тодішня влада переобладнувала під колонію для малолітніх злочинців, тож у зв’язку з цим монастирський некрополь підлягав ліквідації) — на Новодівиче — і відкриють труну, то жахно відсахнуться…

І було від чого. Череп небіжчика лежав повернутий на бік (з якого дива?). І — що й зовсім вже було моторошно, — матерія оббивки труни виявилася розірваною (на рівні складених на грудях рук покійника), наче хто її у відчаї шматував, марно шукаючи виходу з домовини — чи бодай

ковтка рятівного повітря, якого не було, а була їдуча задуха і божевільний кінець…

І тоді пригадали: Микола Васильович ще за життя боявся впасти в летаргійний сон (схильність до якого він за його переконанням буцімто мав) і, таким чином, бути похованим живцем — що в світі не раз і траплялося. Тому застерігав: на випадок негаданої смерті не ховати його до появи трупних плям і явних признаків розкладу тіла. (Дослівно — подається мовою оригіналу), заповіт такий: "Находясь в полном присуствии памяти й здравого рассудка, излагаю здесь свою последнюю волю. Завещаю тела моего не погребать до тех пор, пока не появятся явные признаки разложения. Упоминаю об этом потому, что уже во время самой болезни находили на меня минуты жизненного онемения: сердце и пульс переставали биться". (Не виключено, що це вразливому і надумливому письменникові під час нападів страху так здавалося — швидше всього, адже підтвердження цьому медиків чи хоча б тих, хто з ним спілкувався, не має).

Дослідники життя і творчості великого сатирика сьогодні висловлюють ще й таку версію: мовляв, все це Гоголь написав під враженням малоросійських казок, де найжахливішим було, коли чоловік, який заснув летаргійним сном, отямлювався у вічному мороці й задусі могили під багатометровою товщею землі. Моторошна безвихідність! А тому письменник, мовляв, сам і подав привід для тайни. До всього ж він помер у 42 роки і смерть його була загадковою, досі нез’ясовано, від чого урвалося його життя в цьому світі. Тоді ж і пригадали, як він боявся бути похованим заживо. Фобію таку мав.

Це від грецького слова, що означає страх. Стан хвилювання, тривоги, неспокою, виникненого чеканням чого-небудь неприємного, небажаного. А відтак і — страшного. Фобія — це те, з чим людина часом безсила боротися, сама себе тримаючи в страху. Пам’ятаєте в Котляревського:

Еней од страху з плигу збився,

В умі сердега помішався,

І зараз сам не свій зробився,

Скакав, вертівся і качався…

Є й такі, що постійно дивляться страхові в очі — себто повсякчас перебувають у стані тривоги перед можливою (а здебільшого уявною) небезпекою.

А це вже патологія — відхилення від норм життєдіяльності організму, потворноненормальне. Отож, непереборні нав’язливі страхи — це й буде вона. Фобія.

Сьогодні медики й психологи нараховують біля 500 різних фобій, хоча їх, вочевидь, значно й значно більше, адже людська фантазія (та ще в купі з хворобливою уявою, нестійкою психікою) безмежна й невичерпна!

Звідки в людини з’являються невмотивовані страхи? На думку спеціалістів — після значних і тяжких психологічних переживань, стресових ситуацій, психічних розладів і захворювань. Вилікувати фобію — це значить зняти страх. Змусити хворого, аби він подивився на себе збоку. Тоді жахіття минає. Але його не просто позбутися. Чи хоча б зняти — методом релаксації. Проте цей прийом треба знати і вміти ним користуватися. Фобії бувають досить тривалими і в пацієнта виникають так звані панічні атаки. Тоді його треба лікувати не лише психотерапією, а й також ліками. (Гоголя, між іншим, ніхто й ніколи не лікував). Вони знімають збудження в зоні головного мозку. Але складність полягає в тому, що фобій надто багато. В більшості це страх закритого і відкритого простору, ляк смерті, перебування (поїздки) в транспорті, ліфті, панічна боязнь навіть мишей, страхота від вогню чи води, ляк перед темрявою або страх залишитися одному, загубитися… Особливо серйозна фобія — це страх смерті (яка — бійся її чи не бійся, — а все одно до кожного прийде у визначений йому час і з цим треба змиритися раз і назавжди!).

Тоді крижаніє душа і не хочеться жити. Стає просто страшно жити. Людина опиняється в полоні жахів. Або впадає в депресію і тоді навіть боїться вийти на вулицю. Чи хоча б глянути у вікно, дзеркало… За такого стану в людини різко підвищується серцевий ритм, звужуються судини, з’являється відчуття тривоги, піднімаються тиск, м’язовий тонус. А найгірше — вигулькує панічний жах-жахенний, який може привести до серцевого нападу і навіть до летального кінця. (Якщо хтось, наприклад, жахається води, то може й потонути. Від страхоти). Значна частина страхів сьогодні — це страх втратити роботу, а з нею й засоби до існування, ляк перед хворобами тощо. Людина губиться в цьому світі, не знає, як їй поводитись і тоді виникає стійкий невроз. За ним, як наслідок — депресія.

Мова йде не лише про звичайних, пересічних людей (фобіями страждають з дитинства й до старості) — у великих теж свої страхів’я-страховиддя. Свої химери й почвари. Наполеон, наприклад, боявся білих коней (а втім, це дві фобії: ляк перед білими кіньми — гіппофобія і боязнь білого кольору — лейкофобія), Петро Перший — вільного простору, а тому відчував себе кепсько у великих приміщеннях з високою стелею. Це екофобія і спацеофобія — страх свого будинку і порожніх просторів. (На противагу цій фобії існує ляк перед тісними приміщеннями, звуженим простором). Сталін страждав токсикофобією — панічно боявся отруєння. Чи авіаперельотів — авіафобія. Будучи головнокомандувачем, він жодного разу так і не побував на фронті. А коли вирушав у Потсдам на мирну конференцію, його поїзд охороняли 8 бронепоїздів і 17 тисяч бійців НКВС!

Микола Врубель, видатний художник, боявся жінок, які йому… подобалися (калігінефобія). Гублячись перед предметом свого захоплення, він вдавався — оскільки природа вимагала свого — до послуг проституток. Але біда рідко ходить одна, вона веде за собою іншу біду. Так і сталося з Врубелем. Від однієї з панельних дівок він підхопив сифіліс, що й довів його до втрати зору та божевілля..

Микола Васильович, як уже зазначалося, страждав татефобією — боявся бути живим похованим. У стані летаргійного, наприклад, сну. Цей страх у нього був таким болісним і нав’язливим (та ще за його бурхливої творчої фантазії!), що він неодноразово нагадував ховати його тільки тоді, коли вже з’являться ознаки явного тліну… (Невже й справді душеприказники знехтували останньою волею письменника — чи сприйнявши її за примху або дур? — і поховали його, коли на тілі ще не з’явилося жодних ознак смерті? Себто живим?).

Гоголь чи не з малих літ боявся смерті. А після того, як у 1852 році в лютому негадано померла сестра поета М. М. Язикова Катерина Михайлівна, Гоголь (а він дружив з небіжчицею з дитинства, дуже її любив і вважав поетову сестру найнезвичайнішою жінкою з усіх тих жінок, яких він зустрічав у житті), засмучений її кончиною, раптом заявив своєму духовнику:

— На мене найшов страх смерті!

І з того дня все його життя різко змінилося — в гірший бік.

З ним постійно спілкувався московський лікар О. Т. Тарасенков (пізніше він стане відомий як автор нарису "Останні дні М. В. Гоголя", що буде у 1856 році опублікований в "Отечественных записках", а потім вийде окремою збіркою в 1902 році), але й він, досвідчений ескулап, так і не зміг встановити діагноз хвороби великого письменника. (Як дехто вважає, він просто утримався від діагностичної оцінки хвороби свого знаменитого підопічного — з етичних, очевидно, міркувань). Так ось він засвідчив: в ніч з 11 на 12 лютого 1852 року письменник спалив чи не всі свої рукописи, які мав гроші — велів роздати жебракам — і почав готуватися до смерті. Звідтоді він перестав розмовляти, лише прохав, аби його лишили самого, відвертався до стіни й лежав так непорушно годинами. Їсти вже нічого не міг, але вважали, що то він просто відмовляється. За свідченням Тарасенкова, вигляд М. В. мав просто жахливий — шкіра та кості, очі глибоко запали, пульс тільки-тільки відчувався, голос — ледь чутний. І йому важко було повернути в роті

язиком… Він виглядав смерті, чекав її щомиті, як щомиті бажав собі кінця і Та, що з косою, як називають опрягу в Україні, не забарилася з’явитися. Вона охоче йде до тих, хто, втративши охоту до життя, починає її виглядати… Тарасенков обережно визначив хворобу письменника як соматичну, тобто тілесну. (Від грецьк. сома — тіло).

Бачачи таке, друзі письменника почали спішно запрошувати до нього різних медичних світил. 18 лютого з’явився відомий московський терапевт-клініцист професор Московського університету Овер. Проте, оглянувши пацієнта, він чомусь уник рекомендацій. Лише обмежився нічого не значущою порадою не давати хворому… вина. (Його пробували давати письменнику для апетиту), інше світило, професор судової медицини Московського університету порадив, аби змусити хворого хоч щось їсти, лікувати його магнетизуванням — гіпнозом. Та коли з’явився спеціаліст із гіпнозу, хворий ледь чутно попрохав не робити цього і його залишили в спокої. Потім з’явився ще один знаний професор. Аби встановити діагноз, він пребадьоро заходився розпитувати письменника, що та як у нього болить, але той не зронив у відповідь жодного слова. Дивився у простір невидючими очима, нікого й нічого не чув, нікого не бачив і перебував десь далеко-далеко, як наче в іншому світі, недосяжному для простих смертних… Прощаючись, розгублений професор порадив вдатися до кровопускання, класти лід на голову та закутувати недужого в мокре простирадло. Проте інші лікарі радили цього не робити — кому вірити? Врешті-решт було організовано консіліум, внаслідок чого хворому рекомендували для лікування п’явки до носа і холодні обливання голови в теплій ванні. Це робили, але письменнику не кращало, гіршало й гіршало, аж до фатального ранку 21 лютого, коли він тихо відійшов з цього світу… І тоді ж по Москві пішли гуляти чутки, що Микола Гоголь, мовляв, помер від голоду та розладу розумових здібностей, що, звісно, не відповідало дійсності.

А від чого насправді урвалося життя славетного сатирика — фахово так і не встановили. Рівень тодішньої медицини не дозволяв поставити діагноз. Не знають причини, зрозуміло, й тепер. Смерть Гоголя так і залишилася загадкою. Дехто вважає, що автор невмирущо-веселих

"Вечорів на хуторі біля Диканьки" залишив цей світ просто через небажання більше жити. Але ж стільки він там прожив? Усього нічого — 42 роки. Невже за таку малу кількість прожитих років він встиг розчаруватися життям? А втім… Хто тепер про це достовірно скаже? Тільки й відомо, що був він самотнім і неприкаяним у великому огромі білого світу, де йому не виявилося місця. Милу свому серцю Диканьку (ширше — Україну, Вітчизну свою, Вітцівщину, Дідівщину і взагалі Предківщину) він залишив назавжди, вибравши для себе сусідню імперію, яка й поневолила його батьківщину, а Росія Хлестакових, Ноздрьових, Плюшкіних чи Манілових, так вражаюче геніально ним створених, йому не припала до серця, не зігріла його, не надихнула його чарівністю, якої в неї не було. Сім’ї він не мав, навіть, власного кутка, тож до смертного часу поневірявся по чужих будинках, спав у чужих постелях — не позаздриш! Втративши батьківщину, він не здобув навзамін нічого, бо чужа країна не могла стати йому рідною, а тому втратив і сенс життя. Все для нього зотліло й перетворилося на попіл, а в спустошеній душі поселився темний біс — він і звів його в могилу. І хай це не медичний діагноз, але це так!

А втім, кожне життя — це доля. Судьба. У творців — особлива. А без долі-судьби немає творця. Навіть, якщо він і талановитий. Що ж до великих письменників, то долі їхні часом не менш драматичні й захоплюючі, як і їхні твори.

А що мало прожив М. В. в цьому світі, зовсім мало, як кажуть в Україні ряст топтав, то… Кому який вік Господь вділить, той такий вік і проживе. А судьбу свою не обманиш, на кращу не поміняєш. Будучи безсмертним, Гоголь був смертним. А тут вже, як зауважив колись Франческо Петрарка "між смертними нема нічого довгого, і якщо трапляється що-небудь солодке, воно невдовзі завершується гірким кінцем".

Смерть Гоголя вразила й сколихнула російське суспільство. Від дому Тализіна, де він зустрів свій кінець і потім від університетської церковки, де його відспівували й до місця поховання у некрополі Свято-

Данилівського монастиря труну з тілом небіжчика несли на руках професори і студенти Московського університету.

Ховали автора "Шинелі", з якої виросла вся наступна російська проза, опівдні 24 лютого 1852 року приходський священик Олексій Соколов і диякон Іоан Пушкін. І про те, що письменник буцімто лежав у труні живим, але в летаргійному сні, тоді й підозри не виникало. Та й виникнути не могло. Ховали його на четвертий день по смерті! І лише через 79 років по тому, під час перепоховання у 1931 році, після того, як побачили в труні його повернутий на бік череп та де-де пошматовану тканину оббивки віка труни і пустили моторошну чутку про те, що М. В. Гоголя поховали у стані летаргійного сну. Себто — живим — найжахливіше із найжахливішого, що може статися з людиною! Мовляв, після того, як було загорнуто яму і зверху, як і годиться, насипано могильний горбик, уявний небіжчик отямився в холоді підземелля від свого довготривалого сну, спробував — ще нічого не розуміючи, — звестися в тісній домовині, з жахом збагнув, де він і що з ним… Ні, ні, далі не будемо фантазувати, хоч у нас і фентезі…

ГЛАВА ПЕРША

Що я тоді знав про доволі екзотичний, як мені здавалося, фан-клуб "Микола Гоголь"?

Аж зовсім нічого.

Доки не надибав в інтернеті сайт "Микола Гоголь". З нього й дізнався про існування такого дива, як однойменний фан-клуб, на засіданні якого — по їхньому Асамблеї (з великої літери) — мало розглядатися питання про випадок з повернутим на бік черепом М. В. Гоголя, що виявилося при перенесенні останків письменника.

Це вже потім, як я, врешті-решт, вийду і на сам мальовничий, щоб не сказати химерний клуб, що, здавалося, належав не до української

культури (хоч все й крутилося навколо Гоголя), а — до чужої нам країни та її культури, мені буде роз’яснено (після чого неясностей та загадок вигулькне ще більше):

— Наш клуб просто змушений діяти в підпіллі, куди він і загнаний, адже офіційна влада та її апологети — як раніше, так і тепер, — затято звинувачують нас в сатанізмі, відьмацтві та демонізмі, хоч демонологія є нашим деміургом. Переслідували нас за тоталітаризму, зокрема в Ленінграді, потім і в Києві, переслідують і тепер — за демократії. За віщо? Та все за те ж: за наші нетрадиційні, не схожі з їхніми, поглядами. За розходження нашої любові з їхньою офіційною, державною любов’ю до письменника. А також буцімто — увага! — за принесення людських жертв нечистій силі. З точки зору законників, ми — сатаністи! Відьмацьке кодло! Монстри, якими нас іноді називають. Але ж яке бісівство? Яка дияволіада й чортівня? Ми навіть не масони, хоч до останніх дещо й близькі. Але нас і за масонство переслідують — згідно з законом. Ось така штукерія, мосьпане, чиниться з фан-клубом "Микола Гоголь", що в силу обставин змушений діяти інкогніто. Тож для світу ми своєрідна китайська грамота…. А втім, ви маєте нагоду особисто переконатися, що бісівством ми не займаємось.

На засіданні Асамблеї фан-клубу мені вдалося побувати 1 квітня 200… року. Ні, ні, не питайте, де, криючись у схроні, потайно, за сімома замками діють шанувальники Гоголя — все одно не скажу. По-перше, слово давав, а по-друге, я й сам не знаю, де саме. Сіє, навіть, для мене, ніби ж частково посвяченого, все одно залишається нерозгаданою тайною. Я навіть не відаю, в якій реальності воно діє, товариство шанувальників Гоголя. Коли я відправив на їхній сайт прохання дозволити мені, як літератору, який цікавиться Гоголем, познайомитися з ними, то невдовзі отримав відповідь: такому-то такого-то дня о такій-то годині (годину вибрали нічну) бути на розі таких-то вулиць, де мене й підбере їхня машина, і більше ніяких запитань не задавати і, Боже мене борони, затівати якесь самостійне розслідування!!!

Коли мене підібрали в умовленому місці на розі темної, вітряної ночі (вже було далеко за північ), то довго везли в машині невизначеної марки (здається, вона була вміло закамуфльована), в салоні якої стояв суцільний морок. Вікна затінені, але затінені чомусь навпаки — із салону нічого не було видно. (Та, мабуть, і ззовні в салон теж). Лише попереду розпливалися в пітьмі голова і плечі водія. Він, здається, був по той бік перегородки, що відділяла його від салону, тож я не зміг з ним перекинутись бодай словом, хоч і намагався. Він або мене не чув, або йому було заборонено зі мною вступати в будь-який контакт.

Їхали довго, раз по раз на якихось вуличках (сумні контури їх я все ж якось міг роздивлятися), повертаючи то ліворуч, то праворуч. Ясно, заплутували сліди, збиваючи мене з орієнтації. Ліхтарів ніде не було видно (чи ми так далеко заїхали від центру?). Та ось машина завернула в один з темних дворів і зупинилася біля занедбаного під’їзду.

Дверці автоматично відчинилися. Я вийшов у двір, що ніби поринув на дно пітьми. Навколо — ані душі, ані душечки. Десь скрипіли віконниці і гупала жесть на даху. Жодного освітленого вікна — наче вимерло все. Глушина. Глухомань. Цікаво, куди мене завезли, на яку околицю і, головне, якого міста?

"Що за грища дорослих людей в конспірацію, підпілля, — вже почав я дратуватися. — Не вистачало тільки ухання сича або філіна, Баби Яги чи Кощія! І якогось архімудрого пароля!"

Справді, наче я приїхав на засідання новоявленого "Союзу благоденства", таємного товариства декабристів. Новітніх при тому. Чи — Кирило-Мефодіївського, не кажучи вже за таємні масонські організації. Але ті товариства виступали проти існуючої влади, а це… шанувальники Гоголя, якого ніхто й ніколи не забороняв — за будь-яких режимів. Як і його вшанування. То для чого було злютувати ледь чи не масонську ложу?

Тим часом машина нечутно, майже безгучно рушила і за мить — не маючи габаритних вогнів — розтанула в пітьмі ночі, наче її й не було.

Глухо шуміли невидимі дерева, скрипіли гілки і десь час од часу хряпала незачинена хвіртка чи напіввідірвана кватирка.

Я потупцявся — куди йти? — вдивляючись у відчинені двері під’їзду. Зненацька в його глибині спалахнула жовта, ват на сорок лампочка. Повагавшись, я рушив у під’їзд і ледь переступив його поріг, як двері за мною зі скреготом зачинилися…

Я почувався, як у пастці. На випадок чого — хто і де мене знайде? Але ж я прибув на засідання всього лише милих шанувальників Гоголя, а не якихось там упирів, вампірів чи й взагалі — на шабаш нечистої сили, то геть похмурі думки! Та й до всього ж мене сюди не запрошували — сам напросився. І хоча магістр клубу застеріг, що не ручається за благополуччя мого візиту, я, підігрітий таємничістю фан-клубу і звичайно ж цікавістю літератора до всього незвичайного, що виходить за рамки буденності, запевнив його, що готовий на все і до будь-якого повороту подій, вірячи десь у глибині душі, що все має закінчитися гаразд, а байки про якісь буцімто людські жертвоприношення, що їх буцімто здійснюють сатаністи цього клубу, так і залишаться байками. Для слабконервових. То які ж тепер можуть бути сумніви? А щодо сатанізма, відьмацтва і взагалі, бісівства, що ореолом трималося над підпільним клубом, то я в те не дуже вірив. Все то поголос упереджених недоброзичливців і тільки.

Невпевнено, аби кудись рухатись, я простував обшарпаним коридором із за міазмами цвілі, помий і взагалі нежилого духу в його глибину, сподіваючись, що хтось же мене зустріне. А що непризентабельне помешкання в цих шанувальників та ще й у покинутому будинку, що підлягає зносу, то це — всього лише фінансові негаразди. А фан-клуб — добровільна громадська організація любителів — звідки у них візьмуться гроші, аби найняти пристойне помешкання? Та ще й перебуваючи поза законом, фактично в підпіллі. Тут уже й справді, як кажуть, не до жиру…

Тим часом хтось невидимий за мною певно слідкував (не інакше, подумав я, як у коридорі десь були замасковані телекамери), бо тільки я порівнявся з дверима в стіні коридору, теж обшарпаними, з потрісканими дошками й облупленою фарбою (напевне ж до них у цій руїні тирлувалися халамидники, а бомжам аби дах над головою, аби хоч якийсь тарганник), як над ними зажевріла крихітна червона цяточка вічка і двері з пронизливим скреготінням, що подіяли мені на нерви, розчинилися. Повагавшись, я переступив поріг і двері миттєво за мною зачинилися, почулося клацання автоматичних замків і все стихло.

Я опинився в просторій напівкруглій зальці, що була разючим контрастом до захланного коридора і такого ж занехаяного будинку. На вікнах — глухі чорні штори, ліплена стеля з амурчиками на карнизах, під стелею — шикарна люстра, меблі з дорогого дерева, м’які та зручні крісла. Десь — чути було — тихо працював кондиціонер і в зальці гуляло свіже повітря. Між чорними шторами — червоні простінки (взагалі, тут відчувалися їхні улюблені кольори — чорний і червоний). Під стіною затишно підсвічений здіймався чималий акваріум з підводною фауною, у якому плавали екзотичні тропічні рибки з чималими, химерно вигнутими хвостами, більшими за їхніх господарів.

Ліворуч чи не всю стіну займав екран (що то екран, я здогадався лише тоді, як він зненацька засвітився м’яким притлумленим світлом). Напроти стояв зручний фотель, обтягнений жовтою шкірою з високою спинкою, осторонь нього, контрастуючи з його пишністю, кілька простих, як прийнято казати, канцелярських стільців — для кого?

Не чекаючи запрошення, я присів у фотель, випростав ноги — у кімнаті-зальці було тепло й по-домашньому затишно.

Роззирнувшись, я загледів на бічній стіні портрет того, кого члени невідомого мені клубу так самовіддано шанували, що з-за своєї любові, яка дещо розходилася з державною любов’ю до М. В. Гоголя, ладні були навіть терпіти репресії й переслідування та постійний ризик в один не зовсім чудовий день загриміти "в места не столь отдаленные"…

ГЛАВА ДРУГА

Що впадає в очі, коли дивишся на парсуну М. В. Гоголя — класична, майже сакральна, мільйонно розтиражована, добре знана в слов’янському світі від школярів до пенсіонерів, — так це його… Правильно, ніс. Значущий, дорідний, про який ото кажуть: ну й ніс, на свято ріс, а ти його і в будень носиш!..

А загалом, симпатичний і вельми солідний ніс, чогось таки вартий! Бо й що то за чоловік, як у нього, даруйте, якийсь там носик. Так що Гоголю в цьому поталанило. Ось і я, тільки глянув на його класичний портрет, так одразу ж і звернув увагу на ніс. (Існує гіпсова маска письменника: чимала голова, виразно окреслена лінія носа. Як зазначає один відомий астролог (він, до речі, переконаний, що Гоголя було поховано живим!), і який вивчав фізігономіку, "різко окреслена лінія носа з кінчиком, що виділяється — ознака в’їдливості, педантизма і навіть занудства… великий рот, незадоволено стиснені губи часто говорять про скептицизм". А втім, це відомо і з життєпису письменника, він саме таким і був).

І лише потім я глянув на очі, а вони у Миколи Васильовича, як по великому рахунку, незвичайні, пильноуважні, глибокі, темно-проникливі і в той же час з хитринкою. З усмішкою самоіронії (а це вказує на неабиякий розум) — і над собою, і над іншими, над усім світом, з якого письменник кепкував, видаючи фантасмагорію за реальні факти, зображуючи чортів та відьом як реальних персонажів.

А ось вуса, як вуса, хоча вони добре пасували до носа й до характерної зовнішності письменника та овалу його лиця, своєрідної зачіски і манери носити довге волосся.

Творець басаврюків, відьом, чортів та різної іншої нечисті і взагалі, народного балаганного гумору про те людське життя, що його ми називаємо неймовірним, у якому розмиті кордони між реальністю та

ірреальністю, сорочинський чарівник втупився на мене злегка насмішкувато, наче кпинив: ага, мовляв, попався моїм шанувальникам, тепер начувайся! Чи й з живою душею тебе відпустять!

Я уважно на нього дивився, намагаючись збагнути, яким він був. Знаю, що був добрим, власне, міг бути добрим, лагідним і ласкавим, усміхнено-іронічним, але міг — і часом бував — грубим аж до брутальності, невпевненим у собі, нервово-вибуховим, злим, дуже вразливим, живучи загалом між мажором та мінором. То в нього бадьорий і радісний настрій, то — без видимих, здавалося б причин, — сумний і меланхолійний, аж хворобливий. Так він і жив: то в мажорі, то в мінорі, такі стани у нього змінювалися чи не по кілька разів на день — як погода восени. Уява у нього аж надто примхлива, сюжети його творів — особливо ранніх — здебільшого казкові, фантастичні, в крайньому разі не буденні, переповнені колоритною вигадливістю (вигадьком він був превеликим!), то винахідливістю.

З дитинства хворів, тому й був все життя нервововразливим (до речі, до двох років він не говорив, але в п’ять років вже почав писати вірші — всі вони з часом порозгублювалися, — що викликало неймовірне захоплення у його матусі). Лікувався ж здебільшого музикою, слухаючи мандрівних лірників, сам добре грав на фортепіано, умів і любив співати українські народні пісні, що їх знав, здавалося б, безліч — в тім числі й сороміцькі, що окремо його тішили. (Не будучи любострастним, не знаючи похітливості і взагалі не відчуваючи потягу до жінок і до того, що буває між ними та чоловіками, він чомусь сороміцьку, позацензурну творчість так смакував, охоче її збирав, записував і під настрій любив нею потішати своїх друзів).

Грав не лише на сцені (любительській). Коли, бувало, не хотів іти в ліцей на заняття, вдавав з себе (досить переконливо!) божевільного, а давно відомо: той, хто вдає божевільного, таким насправді може й стати. Пізніше, подорожуючи Росією, розігрував з себе дуже поважну особу, станційних наглядачів збивав з толку, що він — ад’юнкт-професор. І — не кривив душею. Просто станційники не знали, що це всього лише вчитель,

тож сприймали його за дуже поважну особу, яка чи не інкогніто мандрує і ламали голову: а чий же він ад’ютант, якого превосходительства? А тому коней йому завжди давали в першу чергу.

Павло Анненков, літератор, мемуарист, який близько знав великого сорочинця, писав, що Гоголь "зробився містичним суб’єктом. Успіхи навіяли йому ідею про особливості його покликання на Русі… Тоді він заговорив з друзями мовою ветхозаветного пророка".

В останні роки М. В. за свідченням сучасників був людиною надто суперечливою і не завжди… гм-гм… симпатичною. Жив він в основному за рахунок друзів, користуючись їхньою добротою, постійно вимагав до себе виняткової уваги, відчував потяг до великосвітських знайомств, будучи самолюбивим до самообожнювання, уявляв себе божеством, що повинне вирікати лише незаперечні істини.

Особистого життя у нього не було й у зародку. С. Аксаков: "Я не знаю, чи любив хто Гоголя виключно як людину. Я гадаю, ні: та це й неможливо. У Гоголя було два стани: творчість і натхнення. Гоголю ні до кого не було аніякого діла…"

Лікар А. Тарасенков, який лікував письменника: "Зносин з жінками Гоголь давно не мав і сам зізнавався, що не відчував у тому потреби, як ніколи не відчував від цього й особливого задоволення". (Між іншим, це теж допомогло йому втратити інтерес до життя!).

Аж тут мої подальші роздуми, викликані парсуною Гоголя, перервала трансляція на стіну, що слугував екраном, чергового засідання Асамблеї шанувальників Миколи Васильовича…

ГЛАВА ТРЕТЯ

Мить тому на стіні-екрані нічого не було, а тоді зненацька наче на плівці проявився довгий стіл з дорогого дерева, навколо якого стояли

інкрустовані крісла з високими різьбленими спинками, що сягали вище голів тих, хто в них сидів. А сиділо дванадцять персон, переважно чоловіки, хоча траплялися й жінки, тринадцятий в торці столу — їхній голова. Чи за традицією масонства — Магістр. Чоловіки в чорних фраках, з бабочками і чомусь в головних уборах — котелках.

Жінки у вечірніх туалетах.

І чоловіки, і дами були переважно шанованого вже віку, як кажуть, дозрілих літ, на вигляд вельми манірні франтихи, вишукано-суворі. Вигляд тих манекенів чи бовванів був якийсь не тутешній і взагалі, наче вони повигулькували з іншого століття.

У кожного на грудях — круглий жетон із зображенням птаха, у якого було строкате, біле з чорним забарвлення, чорна голова, спина й крила, а груди й живіт білі.

"Якась… качка" — подумав я та, придивившись, упізнав того птаха (я колись займався полюванням на пернатих): ба, ба, та це ж… гоголь! Так і є, гоголь звичайний родини качачих. В Україні буває лише під час весняних та літніх перельотів, але все одно — об’єкт полювання. Очевидно гоголя з качачого роду й обрали собі за емблему шанувальники Гоголя. Екзотично! А втім, це їхня справа — в чужий монастир зі своїм уставом не ходять.

— Вельмишановні члени і членкині нашого Клубу! Пані і панове, — почав Магістр рівним тихим голосом, зберігаючи незворушливий спокій і тільки по губах (чому вони у нього такі білі?), що ворушилися, можна було збагнути, що це саме він говорить. — Сьогодні знаменний день — черговий день народження того, кого ми самим провидінням покликані вшановувати. Микола Васильович Гоголь, як ви знаєте, пані і панове, з’явився на світ білий 1 квітня 1809 року, отже, минає рівно 194 роки із дня його народження і 150 років від дня його кончини. З цієї нагоди ми й зібралися в штаб-квартирі Клубу на чергову річну Асамблею.

Фан-клуб "Микола Гоголь"…

Що я тоді про нього знав? Про те, дещо… е-е… екзотичне зібрання шанувальників великого полтавця, українського (таки українського, щоб там не казали, особливо в ранній, початковий період творчості, в "епоху" "Вечорів на хуторі біля Диканьки") і російського (із "Шинелі" — відомий вислів — цього українця, сиріч малороса, хохла, виросла російська література!) класика?

То що я — сам себе запитую — тоді знав? Зрідка надходили до мене куці відомості, часом суперечливі. Одні подейкували, що той клуб ледь чи не антиукраїнська (тому й у підпіллі) організація, інші зазвичай звинувачували шанувальників все у тому ж відьмацтві й узагалі — в середньовіччі, треті — в масонстві, мовляв, клубівці не визнають наших державних законів, а діють по своїх і тому для них слово їхнього зверхника Магістра важливіше за будь-яку Конституцію будь-якої держави.

Звичайно, хтось у чомусь — бодай і частково, — таки мав рацію, але в цілому все то — поговір на рівні чуток, бо ж насправді ніхто з ними не контактував і з перших рук інформації не отримував, тож все залишається суперечливим. Хтось десь щось чув, хтось комусь щось казав-переповідав, додавши дещицю й від себе… Чи — недочув, як йому переповідали.

І все ж я й досі достеменно не відаю, а що воно таке той екзотичний Фрукт — фан-клуб "Микола Гоголь"? Тільки й вдалося нещодавно дізнатися, що фан-клуб (первісна назва — Товариство шанувальників Гоголя) зародився в Росії, у місті на березі Неви, на якійсь там Фонтанці…

Розбіжності з власть імущими у клубівців почалися через те, що їх змушували, як і всіх на одній шостій земної суші, сприймати Гоголя як ікону, як у школі його сприймають учні, вони ж сприймали його, як живого, тому своєрідного, а це за тодішньою ідеологією жорстоко

переслідувалося (почнуть Гоголя сприймати таким, яким він насправді був, дивись і за Леніна візьмуться і теж сприйматимуть його таким, яким він насправді був), як інакодумство і жорстоко каралося і тому підозрілий для влади фан-клуб, розсадник вільнодумства та інакодумства не міг бути зареєстрованим і дозволеним владою.

Довгий час клубівці не розголошували своєї діяльності і все робили потаємно. Існували в запіллі і пильно свою таємницю берегли, тож і проіснували, бодай і в схроні не одне десятиліття і навіть препильні, всюдисущі нишпорки тодішньої таємної поліції широко відомої під абревіатурою КДБ не підозрювали про їхнє існування. І скільки б клуб діяв потайки в другій столиці Росії невідомо, викрити їх допоміг один випадок, що свого часу наробив стільки шерхоту. А втім, самі клубівці й винуваті, що їх викрили, адже вони першими показали зуби.

При владі в Ленінграді, таким собі некоронованим царьком місцевого значення був тоді Романов Григорій Васильович, в минулому, здається, заводський конструктор, який так нічого й не сконструював. Хоча дивно: не здобувши фахової освіти — кораблебудівельний інститут закінчить лише у 1953 році заочно — він уже з 1946 року працює конструктором (???), потім начальником сектора Центрального конструкторського бюро на заводі імені Жданова. І це — не маючи на той час вищої чи й будь-якої освіти! Членом Політбюро ЦК КПРС і, отже, на просторах тодішнього СРСР живим богом, він стане пізніше, як і пізніше влаштує в Зимовому палаці свайбу своєї дочки, використавши для такої події — знай наших! Із грязі та в князі! — посуд із запасів свого коронованого однофамільця, імператора всеросійського! (Романови — боярський рід, з 1613 — царська, а з 1721 — імператорська династія Росії; правила до лютого 1917, коли останній представник династії Микола II зречеться трону). Конструктор, а згодом партійний божок Романов Григорій Васильович дуже пишався, що він однофамілець Миколи II і теж при владі в другій столиці Росії. Який колосальний збіг! Яка символіка! А раптом він стане самодержцем російським, сиріч радянським? І ледь було таки не стане — після череди смертей кремлівських дідів Брежнєва-Черненка-Андропова. Бог відвів і послав Горбачова, але це вже інша тема.

Відчувши п’янкий (власне, дурманний) смак влади, безконтрольну можливість "не пушать", божок з берегів Неви заборонить головному режисеру Великого драматичного театру імені М. Горького Григорію Товстоногову постановку "Ревізора" М. Гоголя. Власне, заборонить не саму постановку, а трактування знаменитого режисера, у якому нібито було замасковане намагання розставити нездорові акценти. З натяками і проекцією на тогочасну дійсність. За обігрування і зайве акцентування широко відомої фрази городничого: "Над чим смієтесь? Над собою смієтесь?.."

Чи було так насправді, чи Романову привиділось, але він кричатиме в лице постановнику:

— А ви над ким хочете посміятися, Товстоногов? Над нами, га? Над сучасним Романовим, керманичем сучасної історії? Гоголь мав на увазі того, коронованого. А ви забагли кинути тінь на сьогоднішнього Романова, вірного сина ленінської партії? А заодно і на партію, яку він уособлює??. Ні, цей фокус вам, Товстоногов, не вдасться! Не на тих напали!

Фокус Товстоногову й справді не вдався.

І все ж однофамільство з самодержцем російським тодішнього ленінградського божка — хоч всього лише партійного і тимчасового, — все ж таки тішило. Він до місця і просто так, в пориві самовеличі любив повторювати про себе анекдот, що тоді вигулькнув у Ленінграді. Поїхав один ленінградець за кордон, а його й питають колишні петербуржці, які після жовтня сімна-дцятого емігрували з Росії: "Ну, як там Санкт-Петербур?" — "Немає, — одказує той, — Санкт-Петербурга, а є тепер Ленінград…" — "Ай-ай, — засмутилися колишні петербуржці. — То вже, мабуть, і Романова немає?" — "Чому ж немає? Романов є. При владі" — "О, слава Богу, значить в Росії нічого не змінилося, а ми зопалу в сімнадцятому емігрували за кордон…"

Переказуючи про себе анекдот, новітній Романов спершу сміявся, а тоді зненацька, як сміх необачно підхоплювали слухачі, з усього розгону опускав важкого кулака на стіл.

— Вони про нас… анекдотом, а ми, — казав Романов. — Ми їм… Інтернаціонал!..

Весь мир насилья мы разрушим

До основанья, а затем —

Мы наш, мы новый мир построим:

Кто был ничем, тот станет всем!

Ось такого, "новітнього монарха" й боялися. Він і справді був "ничем", а став "всем" і що хотів, те й чинив на підвладній йому території. З цим і не могли змиритися шанувальники Гоголя. (Як, між іншим, сам Романов не зміг змиритися з тим, що Товстоногов — у славі й фаворі — привіз з Німеччини шикарний автомобіль марки "мерседес" і роз’їжджав ним у Ленінграді: "Та хто він такий, щоб… у "мерседесі"?.. Якийсь там… режисеришка!.."). І заспокоївся лише тоді, як Товстоногов негадано помре за кермом все того ж "мерса". Щоб знав, як шикувати! Але знову заздритиме вже мертвому режисерові — як Великому драматичному театрові буде присвоєно ім’я Товстоногова. "Та хто він… такий?.." Але вже тоді зоря самого Романова стрімко піде за обрій).

Так ось у зв’язку із забороною Товстоногову поставити "Ревізора" у своєму трактуванні і засвітився фан-клуб "Микола Гоголь", який до того, діючи тишком-нишком, старався себе не афішувати і взагалі не заявляти про своє існування. Клуб зненацька виступив із заявою, у якій різко засудив Романова за самодурство й самоуправство, за цензуру над Гоголем. "Один Романов, Микола Павлович, він же Микола і, самодержець всеросійський у 1836 році не зважився заборонити

постанову "Ревізора" в Александринському театрі, а після вистави з гідністю сказав: "Що ж, дісталося всім. А мені — особливо", а ось теперішній Романов, Григорій Васильович, перший секретар обкому КПРС зробив це не задумуючись. Невже у нього більше влади, аніж в імператора всеросійського, а в Гоголя сьогодні, за народної влади, менше прав?.."

Содом і Гоморра!

Виверження вулкану!

Останній день Помпеїв!

Що тоді зчинилося, як радянському Романову поклали на стіл гектографічну листівку якогось там фан-клубу "Микола Гоголь"!

Каральний Ленінград було піднято на ноги як по сигналу бойової тривоги.

— Хто це т-такі... т-туди й перет-туди?!! — зриваючи голос, кричав Романов. — Шанувальники... ать-переать Гоголя! Знайти! Хоч і під землею! Хоч і на дні Неви чи Фінської затоки! Чи й Балтійського моря! Це підпільна банда! Антирадянська групівщина! Діє у вас під носом, а ви... До нігтя їх! Як вошу до нігтя!!!

Нишпорки кинулись по всіх напрямах! Над членами фан-клубу нависла реальна загроза стати постояльцями ленінградських "Крестов" з перспективою — це в кращому разі — опинитися в Магадані на вічній мерзлоті, що їх не дуже, звісно, приваблювала.

На останній, наспіх проведеній Асамблеї фан-клубівці спершу було вирішили самоліквідуватися і залягти на дно та перечекати лихо, але досить швидко їхнє самолюбство взяло гору: щоб вони гнулися перед якимось фальшивим Романовим? Собака лає, караван іде!

І караван пішов. Власне, побіг. Вирішили в спішно-пожежному плані евакуюватися з міста на Неві. Точніше — тікати. Ще точніше, перенести куди-небудь свій осідок з Ленінграда. Хоча куди можна було втекти на території СРСР, оголошеного однією суцільною зоною, щоправда, соціалізму? Але хрін від редьки не солодший. Руки романових у тій зоні діставали до будь-яких закутків.

Для нового осідку вибрали Україну.

По-перше, це батьківщина їхнього кумира, по-друге, вони самі — переважна їхня більшість були родом з України, теплої, сонячної (дехто навіть ще з Малоросії перебрався — по лінії предків), а по-третє, і це було чи не вирішальним — так ближче до київських відьом.

Відьми, звісно, були й ближче (та й де їх немає?), але всі вони не рівня київським, бо таких лихих чарівниць, як у Києві більше немає ніде. Та й Лиса гора — головне пристановище українських (як ще раніше малоросійських) відьом теж у Києві, тож і вирішено було перечекати грозу в Києві, у підпіллі… Правда, і в Україні були такі ж Романови — з одного, московського гнізда "птенцы"! І в Україні поети, рятуючись, змушені були писати на кшталт того, що видав на-гора Максим Рильський (недарма вже один раз сидів, переляк залишився чи ненавічно):

Народ і Партію не роз’єднать повік,

Бо рідна Партія — це мисль і цвіт народу.

Вітчизна в нас одна, всяк сущий в ній язик

Під сонцем Партії здобув свою свободу…

Тож зважаючи на такі перелякані поетичні перли, доводилося і в Україні пірнати в підпілля і там залягати на дно.

Ще під час тієї шури-бури, що зчинилася в колисці революції, як називали за ідеологічними канонами Ленінград, навколо постанови Товстоноговим "Ревізора", буцімто бачили на березі Неви Миколу Васильовича, безсмертного сорочинця. А втім, може, то був і зовсім не Гоголь, а лише зовні схожий на нього чоловік, але ті, хто його бачив, божилися і заприсягалися, що то був саме автор "Ревізора". Буцімто гнівно блукав він Невським проспектом у чорному крислатому капелюсі й сірім плащі і вітер з берегів Неви тріпотів його пелериною, а той носань, якщо тільки то був Гоголь, бурмотів насмішкувато й зло: "Над чим сміємося? Та над вами, Романови, над вами! І над сномом ваших слуг та прислужників!"

Якщо для решти мешканців міста над Невою з’ява на Невському прошпекті особи зовні схожої на Гоголя була всього лише нерозгаданою загадкою (ну, може, фантомом, такою собі моделлю людського тіла, примарою, привидом, зрештою, в існування якого мало хто вірив), то для фан-клубівців цього було досить аби переконатися у власній версії, Гоголь таки живий! Тоді підпільники й поставили для себе крапку в питанні (власне, чутках): чи справді Гоголя поховано живцем (в стані летаргічного сну), а чи то поголос? Відповідь була однозначною: ні, не поховали живим, якщо він живий.

— Йой! — вдався Магістр до свого улюбленого вигуку. — Наше припущення обростає плоттю реальних фактів — Гоголя не могли поховати! Та і як його можна поховати, як він ніколи й не помирав?!. Він — невмирущий і всюди у світі білому сущий! Він не підвладний Дамі з косою, він всюди з живими! Був, є і буде!

ГЛАВА ЧЕТВЕРТА

— Цілком і повністю погоджуюся з високошанованим паном Магістром, — озвався один з тих поважних добродіїв, котрі мов статуї, але у фраках і котелках здіймалися за столом, на який кожен поклав поперед себе руки в білих рукавицях, загалом справляючи враження

манекенів. — Мені приємно розповісти членам нашої поважної Асамблеї, що Миколу Васильовича бачили якось і в Києві.

— Що ви говорите, мосьпане? — почулися тихі голоси і манекени за столом враз ожили. — Не може цього бути? Як то сталося?

— Але я, шановні пани й добродії, особисто був свідком цієї історичної події — заяви Гоголя у матері городів руських.

— Просимо, просимо, шановного одноклубника доповісти про цей випадок нашій Асамблеї і про це буде зафіксовано в її анналах!

— З превеликим задоволенням! Прошу панство уваги. Це трапилося року… А втім, яке це має значення якого саме року? Головне, що це було. Якось я почув по радіо: в національному комплексі "Експоцентр України" протягом трьох днів триватиме театралізоване дійство "Сорочинський ярмарок у Києві". Повідомлялося також, що в його роботі візьмуть участь понад 200 вітчизняних підприємств, фірм та організацій різних форм власності. А вітатиме гостей Сорочинського ярмарку в Києві сам… Так, так, Микола Васильович Гоголь!

Він і справді вітав гостей того ярмарку — у складі артистів Полтавського театру імені М. В. Гоголя.

В "Експоцентрі України" тоді, пригадую, вирувало гамірне велелюддя, всюди танці, пісні — святкувалася Масниця та свято Колодія, тож біля засніжених ялин попри сніговицю були виставлені на столах вареники з сиром та млинці. Пресмачні, скажу вам, добродії! Істинні українські вареники з сиром та млинці. Такі, які готували ще в часи гоголівського Пацюка — пригадуєте, як вони самі залітали до рота цього добродія?!

Отож, на ярмарці ярмаркували і торгували кримські бджолярі — а мед, що за мед! Істинний мед! — опішнянські гончарі і виробники пива з

усієї України, було повно кондитерських, лікеро-горілчаних виробів, молочних та м’ясних продуктів — чого душа бажала! Все було!

На імпровізованій сцені біля головного павільйону я й загледів Гоголя — проїжджаючи у бричці, запряженій парою баских коней, він вітав гостей.

— Але ж то очевидно був артист?

— Саме так, артист! Загримований під сорочинця. Плюс ще й схожий на нього. Артист, який грав роль Гоголя, був у плащі з пелериною, в шляпі, ніс гоголівський, довге волосся — все чин-чином. Він проїжджав возом, у якому крім нього сиділи ще Солоха з Червевиком і вітав гостей!

Ось тут і сталося. Ніби нізвідки підходить до гурту чоловік і питає:

— А що тут діється, панове?

— Не заважай, — одмахнулися від нього. — Гоголь виступає.

— Який Гоголь? — питається той.

— Микола Васильович, який же ще. Він у нас один…

Оглянулись, аж то… Гоголь стоїть.

— Що ви кажете? — ахнуло поважне товариство за столом (а один з добродіїв для чогось зняв з власної голови лискучий котелок, ще для чогось повертів його в руках і, навіть, понюхав, а тоді знову надів на голову й перехрестився).

— Не може цього бути?!

— Ось так і я тоді подумав, — розповідав далі добродій. — Всі розгубилися. І було від чого. Один Гоголь з воза виступає, мовби як офіційний, а другий під ялиною біля натовпу стоїть — теж у шляпі, плащі з пелериною, довгий ніс, довге волосся… Гоголь Гоголем!

— І на якого він Гоголя схожий?

— Та на справжнього.

— Свят, свят, — хтось. — Та це ж… сатана. В образі Миколи Васильовича. Не інакше, як сам Басаврюк!

Що тут зчинилося в "Експоцентрі України"! Шум, гамір, метушня! А той, другий Гоголь, що на справжнього похожий і який біля люду стояв, похитав головою так і гірко каже:

— Що ж це, панове, я у вас, виявляється, вже під вареники та млинці йду? Під шаровари та іншу бутафорію?..

Сказав і щез. Як ніби випарувався в повітрі. Був і немає. А у вухах все ще лунає: "Що ж це, панове, виявляється, я у вас під вареники та млинці йду? Під шаровари та іншу бутафорію?"

Стали сперечатися люди. Одні й справді вірили, що було двоє Гоголів, другі скептично казали, що то всім, мовляв, привидилось і вчулося, мана, мовляв, їм наслана, бо де ж це видано, аби з’явилися два Гоголі й обидва Миколи Васильовичі, адже Гоголь Микола Васильович у нас споконвіку був один. І буде один до скону віку.

— В цьому, панове, і штука! — вигукнув той добродій, який для чогось знімав з власної голови котелок, вертів його і, навіть, понюхав. — Справжня штукерія!

І всі за столом погодились: так, так, це не просто штука, а — штукерія, що її треба негайно занести до анналів їхньої Асамблеї і протестувати перед владою та громадськими організаціями аби вдруге Гоголя Миколу Васильовича не подавали на ярмарку разом із варениками з сиром. Колись Некрасов писав, що, мовляв, настануть такі часи, коли мужик з ярмарку додому понесе Гоголя (правда, разом з Бєлінським), а тепер ті часи й настали. Тільки щось навпаки вийшло: Гоголя стали нести на ярмарок — для чого б то?

ГЛАВА П’ЯТА

Асамблея шанувальників Гоголя із фан-клубу його імені тривала. Принаймні трансляція її на екран-стіну в тій дивній зальці, того дивного, майже зруйнованого будинку. Я так і не міг збагнути: де ж вона насправді відбувається? Чи де відбулася і де її засідання знято на плівку? А втім, підпілля є підпілля і воно зайвих розпитувань не любить. Може тому члени фан-клубу остерігалися, що хоч червоного монстра вже й не було, але його божки й керманичі всіх рівнів і рангів, перефарбувавшись під інші кольори й похапавши інші прапори, перейшовши під інші гасла, все ще залишалися при владі, тільки під личиною демократів.

Ще з виступу Магістра на тій підпільній Асамблеї фан-клубу "Микола Гоголь":

— Навіть нова влада (якщо вона справді нова, в чому я глибоко сумніваюсь, адже в Україні — щоправда, це вже інша тема, — не зовсім українська, м’яко кажучи, влада) все ще позирає на нас скрива, як на якихось збоченців, яких треба негайно похапати, аби не ввергнути Україну в нове середньовіччя! Ось чому ми й тепер змушені утримуватись від афішування своєї роботи. Як і взагалі — свого існування. Ні, ні, та й відчуваємо потилицями стримано-сторожкий подих спеців охоронних систем держави, які, як нам здається, вже йдуть по наших слідах. Ми навіть вловлюємо їхній казенний запах, як буцімто вони вже знаходяться за нашими спинами!

І в ту мить мені теж раптово здалося — потилицею відчув, шкірою, усім своїм єством, — що за спиною в мене хтось стоїть. Чи не Басаврюк бува? Всюдисущий і, звичайно ж, невмирущий гоголівський Басаврюк! Мені, як і гоголівській героїні, тітці покійного діда, зненацька здалося, що хтось небезпечний "стукає у дах і шкребеться у стіну", і від того відчуття, що хтось ще й напружено-стримано дихає за моєю спиною, наче готується до стрибка, випускаючи пазурі — чи встигну його випередити? — стало по-справжньому моторошно. "Ось повернуся, — подумав я і не повернувся, — і побачу позад себе лихого Басаврюка, в чиєму-небудь образі й подобії… Мо й свині…"

Відчуття було таким реальним, що я, зібравшись нарешті з духом, рвучко схопився й оглянувся — позад мене і справді стояв… Ні, ні, не Басаврюк в личині свині чи й у своїй справжній подобі рогатого дідька, а цілком приємної зовнішності чоловік. Не старий і не молодий (хіба клятий Басаврюк не здатен з’являтися в образі приємної зовнішності чоловіка?), підтягнений, сухопарий, з виправкою військовика, в сталево-сірому плащі, схожому на не модний нині і вже призабутий макінтош і в такого ж кольору капелюсі з великими крисами.

"Басаврюк… — закалаталося моє бідне серденько. — В людській подобі…"

— Спокійно, — пролунала команда. — Сидіти на місці!

Я механічно сів. Власне, впав у фотель, що тепер уже не видавався мені зручним як раніше і затишним.

"Таки Басаврюк… — подумалось мені. — Ач в якій личині з’явився! Але що йому од мене треба? І як він проник у зачинену кімнату? Хіба через стіну… Хоча… для нечистої сили це не складає труднощів".

Тим часом незнайомець дістав вузький продовгуватий предмет з кнопками, схожий на переносний пульт управління телевізором, навів

його на двері, легким рухом довгого тонкого пальця натис одну з кнопок. Двері одразу ж розчинилися, наче хто їх рвонув на себе і до кімнати зайшли — швидше вбігли — двоє таких же басаврюків, як і той, що стояв біля мене — в одинакових сірих одностроях і в таких же капелюхах, наче брати-близнюки.

— Всім залишатися на своїх місцях!!!

ГЛАВА ШОСТА

Оскільки запропоновано було залишатися в множині, а в кімнаті крім мене більше нікого не було — не рахуючи їхнього спільника, — я спершу не сприйняв команду на свою адресу.

Двоє в сірих одностроях, метеляючи полами довгих плащів, кинулись до стіни-екрана, як кібери чи андроїди, повторюючи своє:

— Всім залишатися на своїх місцях! Всім залиша…

І лише тоді до них нарешті дійшло, що перед ними екран, на який і транслюється засідання фан-клубу "Микола Гоголь", і що в кімнаті з реальних осіб лише я та їхній напарник, а все інше, посуті, ілюзіон, ірреальне дійство, не підвладне їхнім командам.

— Що??? Де??? Га??? — на мить розгубилася трійця, сюди й туди озираючись (один з них навіть полапав долонею по стіні, аби переконатися, що ніяких реальних осіб за довгим столом у кімнаті немає).

Де плівка засідання фан-клубу? Хто її крутить? Де виконавці дійства та учасники засідання?

— Якби я знав… — озвався я, мабуть, насмішкувато (на ту мить я вже трохи оговтався), бо прибульці враз накинулись на мене:

— Мовчати!!!

— Сидіти!!!

— Мовчу, — відповів я покірно, — і сиджу собі…

Трійця заметалася по кімнаті, шукаючи традиційний апарат для проекції зображення та отвору в стіні (спершу вони були певні, що проекція йде з іншої кімнати через отвір у стіні), але ні того, ні того не знайшли. Трійця відчула, що сплохувала і вклепалась — я був усього лише глядачем, — якщо взагалі не пошилася в дурні. Аби хоч на комусь зігнати злість, накотилися на мене:

— Ви — затримані!!!

— За віщо?

— За… за… — вони й самі не могли збагнути, за віщо ж мене можна арештувати. — За зв’язок з підпільним фан-клубом "Микола Гоголь". Решту вам пояснить керівництво.

Доки один складав, як я зрозумів, протокол затримання, двоє його колег обстукували і ледь чи не обнюхували стіни, шукаючи замаскований вхід-вихід (чи переходу в інше помешкання), але крім дверей, через які вони увірвалися до кімнати, у ній не було інших входів чи бодай отворів…

Оглянули й стелю.

І ніякого — в реальності — засідання чи то пак Асамблеї фан-клубу і на позір не було.

— Де? — металися вони по кімнаті.

— Що — де? — удавав я з себе дурника.

— Реальне засідання підпільного зібрання.

— Але чому підпільного? — розігрував я й далі наївняка.

— Фан-клуб не зареєстрований в органах місцевої влади, а тому вважається антизаконним!

І тут наче по чиїйсь невидимій команді щось м’яко клацнуло і тієї ж миті екран на стіні згас, спершу вкрившись чорною габою, а через якийсь час на його місці біліла стіна.

— Ось і увесь фокус із буцімто засіданням підпільного фан-клубу "Микола Гоголь", — розвів я руками. — Мушу вас ще раз розчарувати: фентезі "Фан-клуб "Микола Гоголь" можна купити на будь-якій розкладці відиків. Далі відомо, відеомагнітофон і…

— Але ж де той відеомагнітофон?

— Цього, на жаль, і я не знаю, хоча й хотів би знати.

Трійця розгубилася, але тільки на мить.

— І все ж вам буде пред’явлено звинувачення у… у користуванні касетами підпільного виготовлення!

— Гм… Але для цього треба пред’явити оцю саму… підпільного виготовлення касету, — я вже відверто з них кепкував. — А де ж ви її бачили? Чи, може, ви її знайшли? Якщо вона є, то — нереальна. Та, яку на слідстві не пред’явиш.

— За розповсюдження неліцензійованих відео-фільмів, — почав було один з них, але я його урвав.

— Покажіть мені в реальності цей фільм, який я буцім-то розповсюджував. Та й чи є він взагалі? Цього не тільки ви, а й навіть, я не знаю. Я щойно дивився те, що бачили і ви: невідомо звідки спрямовану проекцію невідомо якого фільму на стіну…

— Гм… — трійця перезиркнулась і один з них вирішив:

— Поки що залишайтеся на своєму місці!

Двоє, діставши мобільники, вийшли в коридор, певно доповісти про ситуацію своєму керівництву, а третій залишився у мене за спиною. Через кілька хвилин ті двоє повернулися.

— Де ви познайомилися з фан-клубом "Микола Гоголь"?

— А хто вам сказав, що я з ним познайомився?

— Відповідайте перед поставленим вам запитанням!

— Там, де ви мене, очевидно, й зафіксували: на сайті "Микола Гоголь", коли я намагався вийти на контакт з фан-клубом. Вирахували вулицю, на якій мене й підібрала клубівська машина. В такому разі ви не гірше мене знаєте, що крім водія, якого я зафіксував за броньовим склом і лише зі спини, ніяких інших реальних осіб я не бачив. Як і в цій кімнаті, до якої я зайшов трохи раніше вас. І ви це знаєте… Тому й пришити мені нічого.

— Без образ! Ми не кравці і нікому нічого не шиємо! Ми — при виконанні своїх службових обов’язків!

— Я це й мав на увазі.

— На жаль, ви, здається, вислизнули з пастки.

— Чому — на жаль?

Вони були явно розгублені.

— І все ж вам доведеться писати пояснювальну записку.

— Це — можна. Я, знаєте, змалечку маю здатність до писання. До речі, твір у школі я завжди писав тільки на "відмінно".

— О’кей! — вони вирішили сприйняти мої правила гри. — Пишіть свій твір, побачимо, чому вас у школі навчили і на яку оцінку ви заслуговуєте… Поки що викрутилися…. Але не тіште себе, ви — на гачку. І сидите на ньому міцно. А фан-клуб "Микола Гоголь" ми так чи інакше, а на чисту воду благополучно виведемо.

— За віщо, панове?

— За… за відьмацтво! За демонізм!!. І взагалі… взагалі за зв’язки з нечистою силою.

— І ви все ще вірите, що з нечистою силою можна встановити зв’язки?

— Ми — ні. Але цим займається керівництво клубу. Крім того, воно приносить демонізму та відьмацтву людські жертви!

— Мені здається, що це… вигадка. Таке собі… середньовіччя, але з вашої сторони.

— Розберемось! А поки що пишіть твір. Вражайте нас своїми шкільними знаннями. І постарайтеся без помилок! Постарайтеся все викласти правдиво та щиро — у ваших же інтересах! Це слідство врахує.

ГЛАВА СЬОМА

Доки я в "творчих" муках писав "твір" — чи то пак чистосердечне "зізнання", — один із сірої трійці взяв зі столу аркуш, що там лежав, пробіг написане очима, потім прочитав його вголос:

"Лета (грец. lethe, букв. — забуття) — у давньогрецькій міфології річка забуття в підземному царстві, вода якої допомагала душам померлих забути про своє життя в людському світі.

Летаргія — від грецьких слів забуття і бездіяльність — стан патологічного сну, зовні схожий на глибокий сон. Характеризується значним звуженням основних функцій організму. При тяжкій формі летаргії дихання різко ослаблене, пульс ледве відчутний, реакції на різні подразнення немає. Виникає раптово, триває від кількох годин до багатьох днів (іноді місяців), зникає також раптово. Свідомість при летаргії частково зберігається. Причинами летаргії можуть стати загальне виснаження організму, недокрів’я, істерія, сильні хвилювання тощо. В основі летаргії лежить позамежове гальмування в корі головного мозку і підкоркових утворах. Загрози для життя летаргія не становить". УРЕ, т. 6, стор. 133.

— Що це? — скінчивши читати, добродій повернувся до мене.

— Те, що ви прочитали.

— Я прошу відповідати на моє запитання.

— Відповідаю: виписка з української енциклопедії. Там вказано том і сторінку.

Вони переглянулися. Бачу — вражені.

— То справді таке… сталося з Гоголем?

Я знизав плечима, бо й справді, що я тоді знав. Пов’язане це зі смертю Гоголя чи не пов’язане.

Той, який читав, повертів у руках аркуш, для чогось подивився на його зворотний бік, там нічого не було і заходився далі читати:

"Тож чи було Миколу Гоголя трагічно — за фатальної поспішності — поховано в стані летаргійного сну? Себто живцем. Що це — фатум? Чи всього лише моторошна легенда, що виникла через 79 років по смерті геніального полтавця? Така собі примарна фатаморгана (а втім, в автора цієї фентезі теж, здається, фатаморганний сюжет)? Чи у видобутій з могили труні був не прах померлого письменника, а його фантом? Чи це, зрештою, своєрідна фантасмагорія, нереальні химерні видіння, що існують лише по той бік реальності (відомо, що подібна фантасмагорія існувала й одразу ж по смерті Гоголя). Чи все це — з розряду, наприклад, оживлених мумій, що останнім часом з’являються на наших кіно і телеекранах?

Як сказати…"

— То Гоголя справді поховано живим?

Двоє його колег зацікавлено підійшли ближче, що називається, нашорошили вуха. Вони, здається, в ту мить забули й про службу, перетворившись просто на зацікавлених обивателів.

— Питаю: Гоголя насправді поховано живим у стані летаргійного сну? Адже він застерігав, що як помре, — якщо комусь здасться, що він помер, — не ховати його відразу.

— А його і не поховали відразу. Він помер о восьмій ранку 21 лютого, а поховано його опівдні 24-го — на четвертий день по смерті. Цього досить…

— Що — досить?

— Аби на тілі — якщо його власник справді вмер — з’явилися трупні плями.

— Вони… з’явилися?

— Здається, ні.

— То виходить, його поховано… жи-живим?

— Хоча, здається, з’явилися, це засвідчив художник, який малював Гоголя у труні.

— Так з’явилися чи не з’явилися?

— Хто тепер достовірно скаже?.. — мені раптом захотілося їх подовше поінтригувати. — Версія така існує… З 1931 року, з дня перепоховання праху письменника. Але в той же час є й цілком протилежна версія.

— Яка? — вони вже щільним кільцем оточили мене.

— А така… Що він взагалі ніколи не помирав.

— Ну ви й даєте! Він що — безсмертний? 150 років минуло з дня його смерті, а ви — не помирав. Якщо це у переносному значенні, то ми й без вас знаємо. Ще в школі вчили. А в прямому? Помирав чи не помирав?

— Повторюю, є й така версія. Її запустили в Інтернет члени фан-клубу "Микола Гоголь", що й нині діє в Україні, у глибоко законспірованому підпіллі. Чи не тому його члени з’являються — судячи з їхнього сайту, що вони — персони нон грата, а тому вони — гості з майбутнього, феномени — прихильники того, що осягається чуттям, на відміну від ноумен — те, що осягається розумом…

— Гм… Вельми цікаво. Ми слухаємо вас.

— Іноді вони називають себе вже й зовсім дивно: комбатантами.

— Що це таке?

— Волонтери.

— То з ким же вони воюють? За що і в ім’я чого?

— Звідки я знаю. Це — їхня загадка. Принаймні влада їх завжди переслідувала і, здається — судячи з вашої присутності тут — переслідує й нині.

— Хто це вам таке сказав? Ми присутні тут просто… просто з цікавості. Продовжуйте далі.

— Так ось вони переконані, що автор "Вечорів на хуторі біля Диканьки" ніколи не помирав. А тому легенда про його перевернутий у могилі череп є всього лише легендою. Хоч і моторошною. Насправді ж, як вони переконані, все було так і, як казав ще хитрий Шельменко, трішечки не так…

— Гм… Вельми цікаво. Дуже навіть цікаво. Ви теж дотримуєтесь такої… гм-гм… оригінальної думки?

— Гм…

— І ви, сучасна людина початку третього тисячоліття нашої ери, сподіваюсь, освічена, теж вірите у таку… таку нісенітницю? Ну, що він ніколи не помирав? Ну, хай там різні… астрологи… ворожбити. Але ви — літератор!

— Щодо мене, то я цікавлюся фантастикою і різною містикою, фантасмагорією, а тому я хотів би познайомитись з думкою членів фан-клубу. Але, на жаль, ви завадили цьому. Коли я ще тепер вийду на них? Та й чи вийду.

— Але хто їх попередив про наше прибуття?

— Про це вже ви самі гадайте, ви ж, сподіваюсь, специ з розшуку?

— Розшукаємо, не хвилюйтеся.

— Бажаю успіхів.

— Одну хвилинку і ще одне запитання. Якої ви, як літератор, дотримуєтесь думки: Гоголь насправді помер і був похований у мертвому, даруйте, стані. Себто стовідсотковим покійником. А чи його поховали у стані летаргійного сну?

— Яке це має значення, у що я, приміром, вірую?

— Е-е, не кажіть, не кажіть. Ви — літератор, до вас прислухаються.

Я зітхнув.

— Сьогодні, на жаль, не вісімнадцяте століття, і не дев’ятнадцяте і, навіть, не двадцяте. Вже початок двадцять першого. Сьогодні така

ситуація, що вже ніхто й ні до кого не прислухається. Зараз усі, як моя бабуся казала, дуже вумні.

— В такому разі ми… ми до вас прислухаємось.

— Це вас особисто цікавить? Чи — з обов’язків служби?

— Ну… вважайте, що особисто.

— Коли б ви не увірвалися сюди непроханими гостями, то принаймні мені про це розповів би екран — кивнув я на стіну.

Зненацька в ту мить вона заблакитніла, потім сяйво її вирівнялося і ми всі вчотирьох — я і мої непрошені візитери, — завмерли: на стіні-екрані, невідомо звідки і ким запущений пішов відик із записом Асамблеї фан-клубу "Микола Гоголь".

Власне, продовження трансляції.

ГЛАВА ВОСЬМА

— Розглянемо й таку можливість, — саме говорив на екрані Магістр. — Є такий термін — татефобія — невмотивований страх бути похованим живцем. Татефобією якраз і страждав Микола Гоголь. Себто він боявся, аби з ним такого не трапилося. У нього було передчуття, що він неодмінно впаде в летаргію і тоді його, сприйнявши за мертвого, закопають живим… Але спочатку кілька слів про феномен летаргійного сну. Нормальна людина, як відомо, в середньому спить 69 годин на добу — плюс-мінус в окремих індивідуумів. Але трапляються випадки, коли хомо сапієнс раптом засинає на кілька днів. Навіть на кілька місяців. І навіть, на кілька років! Найдовша тривалість летаргійного сну, що її занесено до книги рекордів Гіннесса, належить мешканці Дніпропетровська, яка внаслідок стресу впала в летаргію і проспала 20 років — без будь-яких зовнішніх ознак життя. Проснулась абсолютно

здоровою. І таких прикладів, тільки з меншим строком спання, історія знає чимало. То що таке летаргія? Особливий хворобливий стан, зовні схожий на сон, адже людина місяцями чи й роками лежить нерухомо, часто й дихання її не чутне, у неї — аніяких реакцій на зовнішні подразники, як і самих зовнішніх видимих ознак життя. Під час такого сну і ховали нещасних, сприйнявши їх за мертвих. Історія зберегла чимало подібних моторошних випадків, од яких кров холоне в жилах. Траплялося, що похованих живцем мимовільно, самі того не задумуючи, рятували злодії, які після похорон розкопували вночі могили, аби пограбувати покійника, якщо бачили, що родичі поклали йому в могилу дорогі речі… Коли в європейських країнах переносили кладовища — у зв’язку з, наприклад, розростанням міста, — й розкопували могили, то виявляли багато випадків, — їх зафіксовано тисячі й тисячі! — поховання живих, історія знає й випадок, що трапився з поетом Франческо Петраркою. Він заснув летаргійним сном, його сприйняли за померлого і ледь було не поховали живим — щастя Петрарки, що встиг проснутися перед тим, як уже мали забивати віко, щоб опустити труну в яму. Після цього він прожив ще тридцять років!

На якусь мить за довгим столом настало оніміння, а тоді всі в один голос вигукнули:

— О Боже!..

— Ось тоді в деяких європейських країнах, — розповідав далі Магістр, — були прийняті відповідні закони, що забороняли поспішне поховання — аж доки не переконаються, що покійник є справді… покійником. Себто доки не буде зафіксовано факт смерті при допомозі трупних плям. Татефобією страждали, наприклад, Алфред Бернгард Нобель, шведський інженер-хімік і підприємець, засновник всесвітньо відомої міжнародної премії його імені. Остерігаючись, аби таке не сталося і його не поховали ще живим, він винайшов "безпечну" труну з вентиляцією та сигналізацією — на той випадок, якщо людину поховають у стані все того ж летаргійного сну. Інший винахідник із Гамбурга запропонував "рятівне обладнання для псевдопокійників". Суть його полягала в тому, що біля

серця трупа приєднували чутливі контакти. Досить було покійнику ворухнутися — якщо, звісно, таке траплялося, — контакти замикали електричний ланцюг, лунав дзвінок, автоматично вмикалося світло, вентилятор. До всього ж за покійником можна було стежити за допомогою спеціального перископа. Тоді ж у домовинах почали встановлювати навіть телефон — другий апарат знаходився в родичів, і ожилий покійник міг подзвонити родичам: рятуйте, я живий!.. Навіть у наші дні дехто з крутих встановлює своїм родичам у вічній домівці мобільний телефон… Отже, зрозуміло, — після паузи продовжував Магістр, — летаргія — це особливий хворобливий стан людини, коли зовні вона здається мертвою, лежить нерухомо, у неї — аніяких зовнішніх ознак життя. Як і реакцій на зовнішні подразники. Як і самих ознак життя. Під час такого стану людей ховали живими, сприйнявши їх за мертвих.

— О Боже… — прошелестіло за столом і знову все стихло.

— Боявся бути похованим живим і письменник, засновник американського гостро-сюжетного психологічного оповідання — хоча б той же "Золотий жук" — попередник жанру наукової фантастики Едгар По. Він теж мав схильність до летаргійного сну. Принаймні йому здавалося, що він має таку схильність. На цю тему він навіть написав кілька оповідань, у яких відобразив жахи смерті, страждання тощо… Микола Васильович Гоголь, як я вже вам говорив, шановні члени і членкині нашого Клубу, теж тяжко страждав татефобією — були на те достатні підстави чи ні — це вже інша річ, досі так і не з’ясована. Але відомо, що будучи навзагал нездоровою людиною, постійно перебуваючи в стані емоційного та психічного збудження, маючи багату, часом хворобливу уяву, він боявся впасти в летаргійний сон, про який скільки наслухався й опинитися в могилі, якщо його сприймуть за померлого. Тому й прохав — на випадок раптової смерті за нестарих ще літ не ховати його доти, доки на тілі не з’являться трупні плями. Це було відомо його друзям і, очевидно, це й породило у 1931 році під час перепоховання письменника легенду про те, що його буцімто було поховано у стані летаргійного сну. Хоча в летаргію за свого життя він ніколи не впадав. А

той факт, що череп у труні виявився повернутим на бік, ще нічого не говорить…

— Пане Магістре, зверхнику наш, — озвався один із членів фан-клубу, котрі все так же чинно, в якості живих трупів сиділи за столом, — але ж під час перезахоронення праху письменника виявилося, що оббивка в середині труни… порвана. Бодай і лише в кількох місцях та все ж…

— Не може… бути??? — раптом вигукнула трійця біля мене і я їх теж підтримав своїм ідентичним вигуком: — Не може бути???

— Так, так, ходить межи людьми чутка, що оббивку порвала та людина, котру поховали живцем — себто Микола Гоголь. Прокинувшись у домовині, задихаючись, шукаючи виходу, якого насправді не було, він і пошматував оббивку, шкрябаючи пальцями, в пошуках все того ж виходу. Що ви скажете на це, високоповажний Магістре? В купі з повернутим на бік черепом письменника, це… Пропоную негайно обговорити на нашій Асамблеї цей реальний чи містичний факт!

ГЛАВА ДЕВ’ЯТА

— Йой! — сплеснув руками Магістр. — Щодо черепа, то це… це могло статися.

— Так могло чи… сталося?

— Вважайте, що… сталося. Внаслідок того, що…

— Внаслідок чого? — вигукнув я і троє в сірих одностроях мене підтримали своїми ідентичними вигуками.

— … що могильники діяли незграбно. Опускаючи труну, допустили її перекос, труна перехилилася в один бік і голова покійника теж повернулася в той бік і залишилася в такому положенні, коли труна

опинилася на дні ями… Ні поховальники, ні інші цього звичайно ж не загледіли. Та й не могли загледіти, адже віко труни вже було прицвяховане. Але й це ще не все… Почнемо з процедури перезахоронення, на якій — разом із членами офіційної комісії — були присутні 30 чоловік. Серед них, між іншим, радянські — за тодішньою термінологією, — письменники: Юрій Олеша, Михайло Свєтлов, Всеволод Іванов та інші… Ритуал відбувався так. Робітники зняли з могили пам’ятник, кам’яну брилу, що була дещо схожа на трапецію — є така геометрична фігура. На брилі, крім прізвища похованого, були викарбувані слова пророка Єремії: "Гірким словом своїм посміюся" і зображена Голгофа з хрестом, і напис: "Николай Гоголь". І все, цього було досить, що — Микола Гоголь. І на Голгофі він все життя перебував, і ніс свій хрест, і гірким сміхом сміявся… А далі… Осінивши себе хрестами, почали копати. Швидко чи ні — докопалися. До дна ями. І тут — перший сюрприз. Під пам’ятником на дні ями, де мала знаходитись труна, його там… не виявилося. Так, так, панове, добродії — не ви-яви-ло-ося!

— Йой! — вигукнув хтось за столом. — Оце так… штука!

— Справжня штукерія, панове!

— Презагадкова оказія, мосьпане!

Ми — я і троє в сірих одностроях, — теж незчулися, як у нас вихопилося, майже не вживаний нами ніколи вигук пана Магістра:

— Йой!!!

Всі завмерли. Мовчав і Магістр.

— А де ж п-поділася д-домовина? — прошепотів ледь чи не дихаючи мені в потилицю один із трьох незваних мною гостей.

Я стенув плечима і, не повертаючись, кивнув на Магістра на екрані. Мовляв, його слухайте.

— Йой! — ворухнув Магістр білими губами (і все таки: чому вони у нього такі білі?). — Саме так і сталося, панове: труни, вічної домівки письменника у ямі не виявилося. У присутніх на перепохованні — шок! Оце та-ак! Їх ледь не похапав грець! Копачі повилазили з ями, посідали біля неї на перекур… Члени комісії між тим заходилися радитись. Висловлювалися різні версії, припущення, здогадки… Проте ніхто не міг нічого зрозумілого запропонувати — всі висловлювалися про якусь містику… Згадували ману… наслання… Так минуло чи не кілька годин (копачі вже покльовували носами, пригрівшись на сонці). Зрештою, члени комісії зійшлися на тому, що треба… шукати. Труну в ямі. Якої там мов би й не виявилося. Можливо, ще підкопати, висловив хтось пропозицію. Можливо, яму пройшли не до кінця? Себто не до її дна, хоча ґрунт там уже був незайманий, материковий. Ніким не копаний раніше. Так чи інак, копачі спустилися в яму і знову взялися за лопатки… І тут виявилося…

— Що… виявилося? — дружно дихали мені в потилицю троє в сірих одностроях. — Що? Що?

— Цитьте, добродії! — не обертаючись, шикнув я. — Дайте Магістрові сказати.

— Йой! — вигукнув Магістр. — Виявилось, що в могилі був… підкоп!

— Який? — вигукнули ми вчотирьох по сей бік екрана.

— У стіні ями було викопане поглиблення — є такий спосіб захоронення. Не вельми поширений, але є. Ще й до наших днів де-де зберігся. У ямі, в одній із її поздовжних стін робиться підкоп, печерка така на висоту домовини і трохи глибший за її ширину, аби вона в тій печерці відносно вільно вмістилася. У той підкоп, в ту печерку, опустивши в яму труну, і засунули її, а порожню яму, як і годиться, засипали землею.

Коли при перезахороненні труну з трудом видобували з підкопу, її смикали сюди й туди, потім виймали з ями, перекошували її то в один бік, то в інший, череп і повернувся на бік…

— Йой! Йой! Йой! — вигукували всі троє позад мене і я теж до них приєднався: — Йой!

— Фактів, що Миколу Васильовича було поховано живим і він, проснувшись, перевернувся в труні, у підкопі могильної ями, ні тоді, ні тепер не було й немає. Та їх і бути не може. Виявлено лише повернутим на бік череп, а скелет лежав на спині. Не на боці, як могло б статися, якби справді відбулася трагедія, а витягнений на спині. Згодом опитали очевидців, які були присутні при перезахороненні у 1931 році і всі вони підтвердили: так, скелет лежав рівно і "спокійно" витягнутим на спині. Хоча череп і справді був повернутим на бік. Ось свідчення скульптора Рамазанова, який робив посмертну маску Гоголя: у небіжчика при похованні вже були присутні явні ознаки розкладу тіла — ховали його на четвертий день по смерті! Тобто живим його не могли поховати. Але ж… — зітхнув Магістр, а з ним разом і всі присутні — і ми в тім числі, — на малюнку, на якому відображений Гоголь у труні перед похованням, видно, що голова його лежить прямо. Малюнок зроблено з натури. Чому ж голова виявилася повернутою на бік? Процитую далі скульптора Рамазанова: "У мене чисто матеріалістичне пояснення. Я — колишній воєнний і неодноразово брав участь в ексгумаціях: мені доводилося відкривати могили. І я бачив, що в більшості поховань люди лежали з повернутими головами. У труні, навіть в дубовій, в першу чергу підгнивають вузькі дошки — боковини. Під тиском грунту віко починає зміщуватися вниз і торкається черепа, що лежить на верхній точці. І голова повертається на бік. Так що пояснення досить просте…"

— Ху-ух, — полегшено перевели подих всі троє позад мене. І я теж до них приєднався: ху-ух!..

— Йой! — між тим на екрані вигукнув Магістр. — Але, як я вже казав, череп міг бути зміщеним ще і внаслідок видобування з могили труни на

світ білий. — Її довго й марудно витягували із підкопу, потім з ями. Все могло статися. Не забуваймо, що у мертвих м’язи розслаблені, безвільні, а шийні м’язи вже не тримають голови, що внаслідок цього й повернулася на бік ще під час поховань. А коли її виймали при перезахороненні, череп вже не тримався з тілом, він уже був окремо від шийних хребців, труну смикали, витягуючи, сюди й туди і череп просто відкотився на бік. І — ніякої містики, панове й добродії!

— Але ж… пане Магістре! А порвана оббивка в середині труни?

— Щодо порваної оббивки…

Зробивши паузу, Магістр сапнув повітря і вдався до свого улюбленого вигуку.

— Йой! Тканина оббивки просто зотліла за 79 років — не залізна ж вона! Невже, невтямки? Попукалась, розлізлася, краї закотилися — от звідки враження, наче хто її шарпав з середини. Насправді ж Микола Васильович не помирав у 1852 році, ні пізніше, ні будь-коли. Такі люди, як він — не помирають — невже невтямки?

ГЛАВА ДЕСЯТА

— А де ж він тоді подівся? — сухо, без емоцій запитав високий і худий пан з восковим лицем і білими бакенбардами. — Дозвольте поцікавитись: де?

— Йой! Але ж ми знаємо з вами, де насправді подівся великий сорочинець. Чи то пак, василівець. Ще точніше — полтавець. Принаймні, де він подівся для України.

— Де? Де? Де? — мимовільно вихопилося в мене, але через мить я пошкодував за свій недоречний вигук, — Магістр на екрані раптом

повільно повернув голову і втупився в мене білястими, аж бляклими, наче мертвими очима.

Ворухнув білими — дивно, чому білими? — губами.

— Хто сказав: де? Де? Де?

Я мовчав, вбравши голову в плечі. Те ж саме — це я відчував спиною, — зробили позад мене троє в сірих одностроях.

— Вас цікавить, де подівся Гоголь? — апелював до мене Магістр. — Себто де він подівся для України? Відповідаю очевидну істину: імперія двоголового орла його забрала. Здійснила таку собі… анексію, на культурному, як би ми сказали, фронті. Спершу вона забрала Україну з її ресурсами і територією, а потім і таланти її, анексувавши їх за правом сильного — що ж тут невтямки?

— Стоп, стоп, сто-оп!!! — почулося позад мене у три горлянки і наперед вискочив один тип у сірому плащі, схожому на немодний нині макінтош із непромокальної, проґумованої тканини, винахід, до речі, шотландського хіміка Ч. Макінтоша. — Протестуємо! Макаронізм (о, вони, виявляється, й таке слівце знають!) анексія означає… означає…

— Від латинського amexio — приєднання, — прийшов я їм на допомогу. — Себто насильницьке загарбання…

— Стоп, стоп, сто-оп!!! — знову в три горлянки загаласували троє в сірих одностроях. — Саме це і означає. Себто пасквіль на дружню нам імперію… Е-е… братню державу. Провокація! Зловорожа пропаганда! Ми звинувачуємо вас у нелюбові до…

— А чого я маю її… любити? З якого дива? З якої потреби? Тим більше, вона мені не клялася в палких почуттях, чого я їй повинен клястися? Я не

займаюся любов’ю без відповіді. Тільки на взаємній основі, і то — лише до жінок. А щодо анексії, то вона і є… анексія, — вигукував я в запалі.

— Тоді ми інкримінуємо вам… Інкримінуємо…

— Український буржуазний націоналізм, — з охотою прийшов я їм на допомогу.

— Ми інкримінуємо вам… розпалювання міжнаціональної ворожнечі. І на цій підставі ми вас… затримуємо. До вияснення обставин. Негайно встати і слідувати за нами!

— Дозвольте поцікавитись: куди?

ГЛАВА ОДИНАДЦЯТА

— У двір, до машини. А далі ми вас повеземо… Куди? Та туди, куди й слід везти подібних типів! Ви щойно займалися зловорожою… антиімперською… себто антиросійською пропагандою. В крайньому разі, не братньою. Та чи знаєте ви… ви… — здається три горлянки похлинулися одночасно, — що Гоголь цілком добровільно… здався… Тобто перейшов на бік імперії. Це якщо й анексія, то — добровільна. З його волі і згоди.

— Але давайте спершу вияснимо, де Гоголь, а тоді…

І тут з екрана подав голос Магістр.

— А це ми зараз і вияснимо. На ваше запитання, де подівся невмирущий Гоголь, відповість один… е-е… добродій, скажемо так.

На екрані з’явилося якесь присядкувате, товстелезне, без шиї і наче без ніг страхопудало з довжелезними аж до землі повіками, віясте, з чималими віями і руками, схожими на покручене коріння.

Я здогадався, що то за візія — то був сам Він з української міфології. (Зрештою, і повість Гоголя я перечитував кілька разів, і фільм режисера-казкаря із сусідньої держави Олександра Птушка "Він" теж дивився неодноразово (до речі, українця на російській службі), тож і запам’ятав. Той Він, про якого Гоголь вперше почув у селі Прохорівці, що на Черкащині і на основі почутої легенди створив свою повість.

І ось він — бовван-бовваном, — стіжком сіна виріс на екрані, у плоті, а відтак і страшнуватий…

Він повільно розтулив свою ротяку, плямкнув.

— Помічники мої, — прохрипів. — Я нічого не бачу — підніміть мені вії мої — хочу подивитися на декого… Ой, подивлюся!..

Обабіч чудовиська вигулькнули двоє в охлопках — одразу й не збагнеш — люди чи істоти з потойбіччя. В руках кожен з них тримав вила-трійчата.

— Підніміть! Підніміть мені вії! — велів їм Він.

— Застерігаю! — вигукнув з-за його спини Магістр, беручи до рук щось схоже на щиток електрозварювальника з прямокутником із затемненого скла посередині. — Під повіками Вія схований смертоносний погляд. Як помічники піднімуть йому вії, він побачить, де Гоголь, але востаннє застерігаю: жодна людина не може витримати погляд Вія! Більшість од його погляду гине. В крайньому разі навіки сліпне, адже його погляд, як дуга електрозварювання. Плазма його погляду сягає від 5 до 50 тисяч градусів! На кого Він спрямує свій погляд — той миттєво сліпне або й помирає! Щоб потім не було ніяких претензій, щодо фан-

клубу, мовляв, вбивають людей! Чи то пак, приносять людські жертви на догоду демонам та іншій нечистій силі.

І затулив щитком своє обличчя.

Тієї ж миті почувся гуркіт.

Коли я, схопившись, оглянувся, позад мене лежало троє перевернутих стільців. Трійці в сірих одностроях у зальці більше не було, тільки десь в коридорі лунав поспішний тупіт їхніх казенних черевиків, потім хряпнули вхідні двері і все стихло…

Я знизав плечима і перевів погляд на екран.

Магістр опустив щиток електрозварювальника, підморгнув мені, видиво згасло і переді мною забіліла стіна. Просто стіна.

А ВСЕ ІНШЕ — АНЕКДОТ

Десь надворі — чути було, — сповіщаючи про початок дня, голосисто проспівали півні. Здається, вже й не треті і не четверті, а, мабуть, чи не п’яті. Якщо тільки вони співають — п’яті півні. Слава Богу, крик півня відлякує нечисту силу, зачувши його, втікають чорти, упирі, відьми, чародії — світ тоді стає чистим і благословенним.

Півні співали. Я встав, потягнувся і вийшов у двір. Світало. На сході червоно палало крайнебо. Здавалося, що за ближніми будинками розгорається жарке огнище.

Я дістав сигарету, поляскав по кишенях, але сірників у них не виявилося… Півні докукурікали і все занімувало.

Озирнувся. Неподалік двірник у фартусі й солом’яному брилі шкріб цурпалком мітли — все, що від неї зосталося, — сірий асфальт, мокрий від вранішньої роси.

Я підійшов до нього.

— Доброго ранку.

— Доброго, — сперся він на мітлу. — Ви палите? Дозвольте пригоститися сигаретою.

— О, будь ласка. Але я не маю вогню.

— У мене є, — дістав він запальничку.

Ми запалили.

— Пробачте, можна вас запитати…

— Прошу, — до чого й чемний цей двірник.

— Яке це…

— Мабуть, добродій хоче запитати, а яка ж це вулиця? — прийшов мені на допомогу двірник.

— Ні, добродію, щодо назви вулиці, то мені якраз все одно, адже я не знаю яке це, даруйте, місто. Як не відаю, у якому світі щойно відбувалася Асамблея фан-клубу "Микола Гоголь". Принаймні маю такий сумнів — в реальному чи швидше всього в ірреальному? У тому, який насправді не існує.

— Але насправді неіснуючи, він в той же час насправді існує.

— Дякую, я саме так було й подумав.

Я вже хотів було йти, хоч куди саме, ще й сам не знав, але таємниці продовжувались і щось мене зупинило. Я пильніше придивився до дворового підмітайла — під крисами його бриля щось мені видалось знайомим… Ба, ба!.. Та це ж… Він, Магістр. Білясті очі, білі губи. Геть білі губи. Дивно, подумав я, хіба губи можуть бути білими?

А ще загледів у нього на грудях круглий жетон, з якого мені підморгував знайомий птах з родини качачих — крилатий гоголь.

— На жаль, я не знаю, чи ми ще коли-небудь зустрінемось, пане Магістре.

— Йой! — весело вигукнув він. — А чому б і ні? Тим більше, земля, як відомо, кругла.

— А чому б і справді нам не зустрітися, — охоче погодився я. — Тим паче, земля й справді кругла.

— Мало не забув, — озвався Магістр, як я знову було намірився йти аби де-небудь дізнатися, а в якому ж я перебував місті і в якому світі. — Запрошуємо вас на наступну таємну Асамблею нашого фан-клубу "Микола Гоголь", на якій ми займемося темою… Ну, скажімо, анексії: як та чому сусіди колись анексували в Україні Миколу Гоголя аби з нього почалася їхня література. Точніше, проза. І вона почалася. Пригадуєте, знамените зізнання Федора Михайловича про те, що "всі ми — російські письменник, — вийшли з гоголівської шинелі". Себто всі наступні твори російських письменників XIX і XX століть. Про це на черговій нашій Асамблеї Федір Михайлович…

— Достоєвський?

— Атож. Він, Достоєвський, даватиме цілком добровільно свої зізнання…

— Але владі може стати відомим таке засідання вашої Асамблеї і воно їй, будьте певні, не сподобається.

— Ов-ва! Це її справа. Тим більше всім нині подобається хіба що долар! А в нас на все своя думка і ніхто нас не примусить когось любити так, як нам буде наказано. А на Асамблеї мова йтиме й про інше… Про що саме? Ну, наприклад, про те, що малороси не могли пробачити Гоголю… гм-гм… скажемо так, відступництва, а великороси дорікали йому… Та й нині йому дорікають…

— О-о!.. Чого ж ще великоросам дорікати Миколі Васильовичу?

— Бачите, краща, поетичніша частина його душі навічно зосталася там, на чарівному "хуторі біля Диканьки", а в Росії він побачив лише Хлестакових, Ноздрьових, Плюшкіних, Манілових… Га? — здається, Магістр запитував не так мене чи когось іншого, як себе. — Уявіть… Маленький, непомітний і незначний хахол, власне, хохлик, прибувши до імперської столиці, став там тим, ким і мав стати: чиновником департаменту "підлощів і дурниць" ("Шинель"), перодряпом без імені, без зв’язків, без засобів до існування (першу зиму в холодному Петербурзі пробігав в осінній шинельчині) і, здавалося б без жодних перспектив на майбутнє. Якого в нього і не було. І раптом…

— І раптом… — повторив я, відчуваючи, що він ось-ось скаже те, що може запросто стати фіналом моєї химерної пригоди.

— І раптом той чиновничок, перодряп той за словами великороса Василя Розанова "спалив миколаївську Русь". Га? Як вам? Що ви скажите на це, добродію?

— Цілком і повністю поділяю думку пана… е-е… Розанова.

— А детальніше про це сам Гоголь скаже у "Вибраних місцях з листування з друзями": "Про мене багато говорили, розбираючи деякі мої сторони, але головної суті моєї не визначили. Її чув один тільки Пушкін. Він мені говорив завжди, що ще в жодного письменника не було цієї здатності виставляти так яскраво вульгарності життя, уміти окреслити в такій силі вульгарність вульгарної людини, щоб уся та дрібнота, яка вислизає від очей, мигнула б гостро всім в очі. Ось моя головна властивість, що належить одному мені і якої точно немає в інших письменників". Здавалося б для чого таке пояснення? Та ще для генія. Ви не задумувалися над цим, га? (На жаль, я над тим і справді не задумувався). І суть не в тому, що ще тоді, за його життя була причина для такого "зізнання". Гоголь передбачав — він був пророком! — що вони ще і ще будуть. В майбутньому. У нашому сьогодні будуть, і будуть ще й у завтрашній будучині — ось у чому суть, панове-добродії. А не в тому, що його, мовляв, поховано живим… Чи не правду я кажу?

— Правда ваша, пане Магістре. Наша преса ласа… ба, навіть, жадібна до сенсацій. Ось і недавно я в одній з газет побачив інтригуючий заголовок "Чи жив Гоголь після смерті?" Себто, як отямився в труні після летаргійного сну… І далі газета зазначає, що повністю відмінити версію про поховання Гоголя живим ще не можна, але… До речі, Гоголь помер у вісім ранку 21 лютого 1852 року, але маску знімали через вісім годин після констатації смерті… В музеї його імені, що у Великих Сорочинцах, зберігається посмертна маска Миколи Васильовича. Так ось, співробітники музею вас запевнять: її знімали, коли на лиці письменника і на його тілі вже почали з’являтися трупні плями і перші ознаки розкладу… Більш того, маску накладали 45 хвилин, протягом яких всі верхні дихальні — і це головне — шляхи були повністю перекриті. Отже, Гоголь не міг бути — це стовідсотково точно! — похованим сплячим у летаргійному сні. Він був похованим мертвим. А тому є всі підстави твердити, що Гоголь помирав тільки один раз… Взагалі, смерть великих людей здебільшого буває незвичайною — чим і привертає увагу. Тривалість життя в творців поетів, письменників, художників — значно коротша в порівнянні з життям звичайної людини. Що ж до геніїв, то вони

або самі йдуть в інші світи, наклавши на себе руки, або гинуть в розквіті свого великого таланту. Що й сталося з Гоголем.

— Ось-ось… А ще згадуваний Василь Розанов зізнаватиметься в році 1918-му (на "пожарищі миколаївської Русі"): "Я все життя боровся і ненавидів Гоголя (мабуть, за те, що душа його навічно залишилася біля Диканьки) і в 62 роки думаю: "Ти переміг, страшенний хохол!" Той хохол, який побачив руську душеньку з її "пекельним вмістом"… До речі, саме Василь Розанов якось з гіркотою скаже, що "Росія — художня нація". І додасть всього лише одне слово: "З анекдотом". Ось у цьому й суть — що з анекдотом. Художня, але з анекдотом!

І мені стало все втямки. Як і те, що душа Гоголя — дивна, незвичайна і незбагненна — ще довго тривожитиме наші земні межі. Кажучи словами пророка Єремії, що були вибиті на його могильному пам’ятнику в некрополі Свято-Данилівського монастиря, гірким словом своїм сміявся.

І — сміється.

Крізь невидимі світові сльози. Тож і відповідь на запитання: чи жив Гоголь після смерті своєї, що він — ні-ні та й вигулькує на сторінках преси, може бути лише одна: ЖИВ. ТАК, ЖИВ.

ЖИВ І ЖИВЕ. І говорить з нами мовою своєю злободенною, відповідаючи на ті вічні запитання, що хвилюють нас і хвилюватимуть ще наших нащадків.

А все інше… Все інше й справді просто анекдот.

… Я вийшов на вулицю, щулячись від приємної ранкової прохолоди, що зазвичай бадьорила душу і тіло.

Хотілося чогось… такого-розтакого.

За відсутністю кращого, я просто бадьоро насвистував якийсь мотивчик — так, експромтом.

Пустельною в цей час вулицею — ані тобі де перехожого, наче вимерло все навколо — чи ще не проснулося? Цікаво в якому я місті? і чи є в цьому місті люди, зазвичай звані городянами?

Та ось на вулиці з’явилася легковичка. Вона, здається, стояла під явором, а як я вийшов, вона теж рушила. Я підняв руку, радуючись, що так швидко здибав "тачку", іномарка охоче зупинилася біля мене.

Водій у сірому капелюсі й у такого ж кольору плащі, дотягнувшись рукою до передніх дверець, відчинив їх. "О, які ввічливі водії в цьому місті", — подумав я, — і сів на переднє сидіння. Дверці зачинилися автоматично і це мене трохи аж насторожило. Але виду я не подав.

— Шеф, мені треба терміново потрапити у ваш аеропорт, з якого я маю вилетіти у своє місто.

— Нема проблем, пане-добродію!

Щось мені в його голосі видалося знайомим. Я озирнувся на заднє сидіння (там почулося якесь підозріле шамотіння) і побачив ще двох добродіїв… Теж ніби знайомих. Всі троє були у сірих капелюхах і в такого ж кольору плащах, схожих на немодні нині і вже забуті макінтоші.

Ба, ба!… Старі знайомі! Та це ж та трійця, що хотіла мене арештувати в зальці, де транслювалося засідання Асамблеї фан-клубу "Микола Гоголь" і яка вилетіла звідти, остерігаючись смертоносного погляду Вія. Оце так влип.

Смикнув дверці, але вони виявились заблокованими.

"Мда-а" — тільки й подумав я, як свого часу подумав герой якогось читаного мною твору, коли його застукав чоловік у своєї жони.

Що з того, що я смикнувся на сидінні.

— Сидіти! — велено було мені і я слухняно погодився.

— Сиджу, — бо й справді іншого вибору у мене в тій ситуаційна, жаль, не було.

— Але, панове, я справді кваплюся в аеропорт.

— І ми теж квапимося. Спершу заїдемо до нас, а вже потім, якщо ви будете розумно триматися і співпрацювати з нами, можливо, і доставимо вас в аеропорт. Хоча, ясна річ, не сьогодні і, очевидно, не завтра. Як кажуть в таких випадках — найближчим часом.

— У недалекому майбутньому, — додав той, що сидів за кермом.

Машина з місця набрала швидкість.

Скільки ми їхали — не пригадую. Не здогадався подивитися на годинник. Куди їхали — теж не збагнув, машина часто і, здається, без потреб, петляла з одного провулка в інший — заплутувала сліди чи що? Всі троє моїх конвоїрів щось насвистували — кожний собі під ніс, але виходило ще й мов би в унісон, і то був, здається, мотив із одного відомого мультфільма, з пісні, що її співав Олег Ануфрієв, яка починалася словами: "Ох рано встает охрана…"

Та ось машина заскочила в якийсь затишний дворик — брама з охоронцями, встиг я зафіксувати, — і зупинилася біля під’їзду симпатичного двоповерхового будиночка в стилі українське бароко часів гетьмана Мазепи. Ми вийшли з машини і трійця, все ще намугикуючи "Ох, рано, встает охрана…", повела мене до того будиночка, у якому повсюди

виднілася охорона. Тільки вже не співала, що вона встає, мовляв, рано… На другий поверх вели розкішні широкі сходи, заслані килимковими доріжками, але мене чомусь повели круто в бік, де в підвал вели непризентабельні задрипані кам’яні сходи і ми почали спускатися кудись униз. Там тьмяно світилися плафони — білого дня як і не було. Ми довго блукали підземеллям і на кожному повороті стояла все та ж охорона, доки не зупинилися перед маленькими залізними дверима. Клацнули замки і мені було запропоновано зайти в середину. Що я і змушений був зробити, оскільки ніякої альтернативи в тій камері мені чомусь не було запропоновано.

Камера за маленькими дверима виявилася ще й просторою. Хоча, камера як камера. Стіл, пригвинчений до підлоги, стілець і двоярусне ліжко. В кутку — умивальник і щось схоже… да-а… все це виявляється, серйозно, — на парашу. Називається, приїхав в аеропорт! Вилетіти звідси буде проблематично. Утішило письмове приладдя на столі і стосик, акуратний стосик, пристойного білого паперу, що відразу ж викликав у мене бажання — я ж бо пишуча людина, — негайно щось утнути нетлінне.

— Дозвольте мені вибрати нижні нари, — звернувсь я до трійці. Чесне слово, сплю я неспокійно, а в цих апартаментах і поготів спатиму неспокійно, тож можу з верхнього яруса скапотувати.

— О, будь ласка! Можете хоч і на обох по черзі спати — все одно нікого підселяти до вас не будемо.

— Але ж я люблю… компанії, — вирішив я трохи покаверзувати.

— О, за цим не стане. Але — потім. Як кажуть, на десерт. У залежності від вашої поведінки. Можемо перевести вас у камеру на двадцять чоловік, у якій одночасно перебуває п’ятдесят, де сплять і сидять по черзі, або випустимо вас додому — під теплий бік вашої

коханої дружини. Але все, повторюємо, буде залежати від вашої поведінки і бажання з нами співпрацювати.

— В чому ж вона має виразитися?

— Стіл бачите, шановний добродію? Папір? Письмове приладдя. Руку писати і голову аби думати маєте свої. Сідайте і пишіть. Що? Та все той же твір на задану тему. Ви, здається, хвастали, що в школі писали добрі твори на задану тему? Так ось вам тема: "Моє знайомство з фан-клубом "Микола Гоголь". Творіть! Не уникаючи анінайменших деталей. Зважте, що щиросердне зізнання, як і бажання співпрацювати зі слідством, буде враховано. На вашу користь. Радимо задарма не витрачати часу — якщо хочете пошвидше з нами гаряче розпрощатися. Чим швидше буде готовим ваш твір, тим швидше ви повернетесь додому. Тобто спершу в аеропорт, а вже потім і додому. Вас чекає добра вечеря, вранці такої ж якості сніданок, потім обід, знову вечеря, знову сніданок, знову…

— І поки ж я буду у вас снідати-обідати-вечеряти?

— Доки не напишете шедевральний твір на задану тему. Тож бажаємо вам творчих успіхів і отого самого… м-м… натхнення.

І насвистуючи все той же мотивчик, що, здається, нав’яз у них у зубах ("Ох рано встает охрана…") вони вийшли, двері за ними автоматично зачинилися і вмить стало так тихо, що я почув, як біля умивальника повзають таракани…

Зітхнувши, я сів до столу, взяв аркуш білого паперу — ні, папір таки гарний! Люблю гарний папір! — ручку і вивів заголовок: "ТАЄМНА АСАМБЛЕЯ ФАН-КЛУБУ "МИКОЛА ГОГОЛЬ".

І захопившись, за дві ночі й два дні написав все, що ви щойно прочитали…

А третьої і останньої моєї ночі в тому бункері мені раптом приснився Він — чого б це? З якого дива?

І приснився — власне, я підключився до того сну, як помічники вилами піднімали своєму чудиську вії.

— Ось він… Гоголь! Ось він… Гоголь! — кричав Він, тикаючи кудись поперед себе короткою, але товстою, схожою на обрубок дерева, рукою із покрученими пальцями-корінням. — Я бачу його!.. Бачу!…

І тієї ж миті ніби нізвідки випливла згорблена фігура — але чомусь така самотня і беззахисна! Похиливши голову, вона стомлено бовваніла в кам’яному кріслі, що стояло на п’єдесталі, сиділа, мерзлякувато кутаючись в широкі поли кам’яного плаща…

Я пильніше придивився й побачив кістляву руку, лице із запаленими очима, різкий, пронизливий погляд, довгий гострий ніс.

На мить здалося, що я бачу якогось дивного похмурого птаха.

— Це він! Він!!. — кричав Він. — Він зараз встане! Ось-ось він встане живим і піде — стережіться, Романови! Лихо вам буде! Гоголь ніколи не помирав, він завжди живий. Ось він уже встає. Він іде до вас, Романови! Вчорашні, сьогоднішні і завтрашні. Він усіх переміг. Він і сьогодні всіх переможе — стережіться!!!

Але кам’яний Гоголь, який присів колись у кам’яне крісло на Пречистенському бульварі Москви, знаменитий кам’яний Гоголь Миколи Андрєєва, ставши здобутком російської скульптури XX століття, навіть не ворухнувся. Колись веселого співця "Вечорів на хуторі біля Диканьки", потім перетвореного в кам’яного боввана, в мертве й бездушне каміння, попри всі свої надприродні зусилля не зміг оживити навіть сам Він!

І, збагнувши це, Він з розпуки й відчаю закам’янів.

І кам’яними очима, нічого вже не бачачи, дивився у простір поперед себе і вже ніхто не жахався його колись такого страшного погляду.

І скучно зробилося, панове-добродії, у нашому світі, у тому світі, у якому вже ніхто й нікого більше не боявся і де все стало просто…

Просто анекдотом.

2004 р.